

11728-1

4

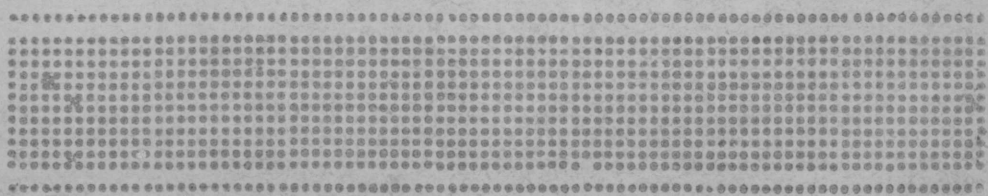
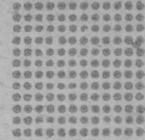
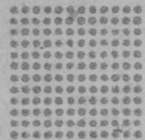
У СЭМ

№ 12 (46)

ДЪЭКАВРЬ

1933 и

политькы, экономикы
 да сынлы литъэратуран
 тылзэш икәнә ләкшы
 кырык-мары журнал

В У Й Л ы М А Ш .

	стр.
Шошым үдѳмаш кампаньын задачвлажы да тишакэн йамдылалтмаш <i>Анзыл статья</i>	1
<i>Агроном Никаноров.</i> — Кырык - Мары районым шаданганым бштэнэ	8
<i>Пэршут П.</i> — Попын ыдыламашыжы	13
<i>П. Замойский.</i> — Мэшак	14
<i>Валентин Иванов.</i> — Шүмпэлвлэ	16
<i>Вас. Патраш.</i> — „Красный Октябрь“ колхоз истори гыц	20
Библиографи.	
<i>В. Бирючов.</i> — Тымэнышы бирвэзбвлалэн йажо учэбныквлэ лижы	24

Шошым үдәмәш кампаньин задәчвләжы дә тышәкән йәмдәйләлтмәш.

Коммунистычәски парты дә со-
вәт власть видымбдон сола хозәй-
ствашты польитычәски дә хозәйствә-
ный обстановкы вәләйт агыл, сола
хозәйстван производствы процәсб-
жәт вәштәлт миә.

Сола хозәйствашты сәзондон рово-
тайымаш йәмәш (лөквидьриуялтәш).
Сола хозәйства пәшә и мычкы бш-
тәлтәш: вырлыкым итәрайән опты-
маш, вырлыкын худ-айажожым (качә-
ствым) пәлән нәлмәш, шыткытмәш,
производствын планым бштымәш, со-
ла хозәйства машинәвләм дә инвән-
тәрбим ходышкы колтымылаок чиньән,
йәмдәйлән шындымәш, нәмозым дә
молы пышкыдәмдәшвләм нырышкы
шывштән лыкмаш, агроучобым ты-
мәнмән, шошым үдәмәш, кушкыш
шачышым анжымаш, парым кыралмаш
кындым цымырымаш, шыжым үдәмәш,
зәбым кыралмаш, куклымаш. Тәнгә и
мычкы сола хозәйства пәшә бштәлт
миә. Сәдбндонок, шошым үдәмәшәш
шыжыгышок йәмдәйләлт миәнә, тәнгә
гыньы тынәмшәнок кангыж пәшәвләш-
кәт йәмдәйләлтәнә.

Социальистычәски ныр вәйлнбш
ынгылән шошы ровотныквлә бндә
ылына манынок, колхозыный массын
шамжы пырәнәт тәнгә пәшә бштәлт
миә. Тишәцбн труйва дьисциплинынб
пингыдәмәш, сола хозәйстван произ-
водительный силажы кушкәш.

Сола хозәйства кушмашышты
МТС-н польитотдәвлә пиш кого гал-
шыкым пуәнйт. Мәнмән Кырык-Ма-
ры районын нәлшәш. Тишәкән
МТС н производствы рольжы, МТС-н
польитотдәлын пәшәжы кайынок ка-
йәш. МТС обслужывийьмы районыш-

ты сола хозәйстван цилә пәшәвләжок
жәпышты, йажон әртәрәлтбт.

СОЛА ХОЗӘЙСТВА ИН БШТӘН ШОКТЫМАШВЛӘШТЫ

Колхозвлә ыламшдон дә сола хо-
зәйстван производствы процәсбим
кырылтәок видән мимәшдон, әртбш
шошымшы үдәмәш план утыдон си-
тәрбимб, 104% йактә тәмән шоктымы.
Пырбды үдәмәш 8,6% кушкын, 1932
ин шошым 37919 га үдәмәш ылын
гыньы, 1933 ин шошым 41199 га
үдәлтән, 3280 га пырбды үдәмәш шә-
лән.

Үдәмәшын качәствыжәт пәлдб-
рәнәнок йажоәмәлтән. Үдәмәшын жәп
әртәрәлтмәжым дә үдәмәшын срок-
вләжым нәлшәш. Тишәкән тәхән
анцылтымашвлә ылыт: 1932 ин шо-
шым үдәмәш 40 кәчышкы шывшыл-
тын, 1933 ин 24 кәчышток үдән пб-
тәрбимб. 1932 ин шошым үдәмәш 25
ийунын ижы пбтәрәлтән, 1933 ин
20 майынок үдән пбтәрбимб. 1932 ин
икиәшым үдбшәшлык цилә вәржок
пачәш үдәлтән, 1933 ин икиәш үдб-
шәшлык цилә вәрбшты 98,5% вәр-
жок ир срокышты үдәлтән, 1,5%
вәржы вәлә пачәш үдәлтән.

Ир үдәмәшдон дә кушкыш шачы-
шым кәрәл сәмбн анжымыдон шурны
ләктыш имәшб дорц пүлә шукәмбн.
Колхозвләшты пбтәрән кындб ләктыш
40% шукәмбн, йәдинольчнбквлән
— 32%. Шурны ләктыш шукәммәшым
дә колхозный производствын анцыл-
тымашым үлнбш тавәлгыш пиш рас-
кыдын анжыкта.

ТҮЙНГ КУЛЬТУРВЛАН ШУРНЫ ЛАКТЫШ

	1932 ин		1933 ин	
	Колхозвлан (цэнтньэрдон)	Йэдинол.	Колхозвлан (цэнтньэрдон)	Йэдинол.
Озимой ыржа	11,9	10,8	15,4	12
Икиаш шадангы	4,1	3,2	9	8,5
Шож.	5,7	4,5	10	9
Шылыбы	5,4	4,1	5,9	8,5

Ти тавлыцым тышлэн лакмыкы кайеш: 1933 ин шурны лактыш цила йиш культурвланок шукэмын, айыртэмьноок колхозвлан шукэмын.

Палыман, 1933 ин мэтьэорологически условивляат шурны лактышым дүлтэнбит. Тэхэнь мэтьэорологически условивляан ивлэ пэрвийат ылыныт вэт; бинь малан тэхэнь шурны лакмаш укэ ылын? Колхозвлэ укэ ылынытат, ир удьимаш укэ ылынат, тьхэнь йажо лактышвлэ укэ ылыныт.

Кырык-Мары районын тьэриторишты икань клымбит, икань мэтьэорологически условивля, почвват иканьрак. Тынэ гьинь, шурны лактыш цила колхозвлашток иканьракоч личашдык. Анжэт гьинь, тэнэ агыл: кыды колхозвлашты шурны лактыш йожо, кыдывлаштыжы худа. Малан тэнэ лиалтын? Тиштэкэн паша бьштымаш, айыртэмьноок ир удьимаш бьшкьмжын значэньбьштым анжыктат.

Примэрлэн тэвэ кым колхозым нэлына:

а) Козловэцки села советьштышый „Путь пахаря“ колхоз пачэш удьимыжыдон, кинды цымырымаш пашам пэлэк - турэк эртэрымьжыдон ик гагыц 6 цэнтньэрым вэлэ нэлын.

б) В.—Сумски сола советьштышый „Революция“ коммуны пачэш удьимышожым 30% поспэйэн шотэ гьиньят, сэтъявьыр 24-шый кэчэноок тьэрэт нэлын, кыды-тиды молы колхозвлэжы, шокшым вадмаш поспэйыктэн шокта маньын, вьчэныт, тьэрэдтэлыт. Сэдынонок ик гагыц 5 цэнтньэрым вэлэ нэлынбит.

в) Кымышы примэрэш „Волна“ коммуны нэлына. Ти коммуны цифрвлэжы ир удьимашын йажожым айыртэмьноок раскыдын анжыктат.

Иргыцят ир удьимашын шурны лакмаш: ик гагыц 22 цэнт. 100% ик гагыц ир удьимашын 10 „ 45,5% ик гагыц пачэш удьимашын 5 „ 23%

ШУРНЫ ЛАКТЫШ ШУКЭМЫШ-ДОН КОЛХОЗНЫКВЛА ПАЛДЫРНЭНОК УЛАН БЫЛЫМАШКЫ ЛАКТЫТ.

Шындьимы сроквлашты цила пашавлэм бьштэн шоктэн миэн, агрокультурный мэрэвлэм пыртэн миэн, шуки колхозвлэжок сола хозайства пиш кого бьнгьимашвлэдон эртэрэн лактыныт. Примэрлэн тэхэнь колхозвлэм нэлына:

Колхозвлэ	С-совет.	Шурны лактыш (цэнтньэр.)					Паша кэчэш вазэш (килограмдон)	
		Ыржа	Шад.	Шыл.	Шож	Тури	Пьрц. кин.	Тури.
Кр. Селище.	В.-Сумски	29,9	16,6	21	23,2	141	11,6	8,3
Автоном.	К.-Волжск.	—	—	—	—	350	—	—
Им. Ленина.	Виловат	18,4	—	21,3	14,9	179	9,3	15,4
Соц. об-во.	„	26	—	13,3	12,8	224	13	7
Пионер.	Т.-Посад	19,5	11,8	28,4	—	—	10,13	4,17
Зав. Ильича.	Кр.-Шош.	25,37	—	16	—	162	9,43	—
Комсомолец.	Ахмылывы	21,8	14,8	22,3	—	127	9,8	—
Им. Калинина.	Отар.	18,45	10,58	15,5	—	—	—	—

Тэхэнь колхозвлә бшкәтбштб агыләп. Ти бштән шоктымашвлә пәшәм вәрәмәштб дә ударны бштән мимбдон, киндб цымырымашым пиш пәрәгән әртәрбмбдон дә мол йөнвләмәт пыртән әртәрбмбдон дә мол йөнвләмәт пыртән мимбдон вәлә лин кәрдбнйт.

Колхозвлән шурны ләктбш шукәмәш колхозныквләм улан бלבмәшкб лыктәш. Ти гишән пәрви йәдинольичнбк ылышы колхозныкелә тәвә мам анжыктат:

ВЛАСОВА МАТРОНА (Кого пистәрлә сола совәт, „У жәрә“ колхоз) бдбржбдон коктын колхозышты 100 п. киндбм ровотайән нәлбнйт. Тәнә йәктә, колхозышкы пырымәшкбжб, тбдб ныгынамат киндб долгыбц ләктә, 10—15 пут киндб долгыжы игбц ишкок ылын. Власова Матросна кбзбйт йәктә нымажат укә ылын, тәнә тбдб пөртбм шбндән.

СТУПИН А. Гр. (Гр.—Посадски сола совәт, „Пионер“ колхоз) шбм йәдокшыдон 585 пәшә кәчбм ровотайән, кидбшкбжб 356 пут киндбм нәлбн. Тб солаштышок йәдинольичнбк Андрюшин Мих. Фил. кут йәдокшыдон бшкә турешән хозәйстваштыжы циләжб 100 пудым вәлә нәлбн. Ти 100 путбц государствылан налогым пумыла, ырлыкшым кодымыла дә вольыквләм пукшымыла. Анжәт гбнь, бшкбләнжб шукат ак кот, у киндб йәктә качкын ләктәшбжб ак ситб.

ЛОПАРОВА ЗОЙА ВАС. (Ахмылывы сола совәт, „Смена“ колхоз) колхозышкы 1928 ин пырән, тәнә колхозышты 143 пудым ровотайән нәлбн. Тб солашток йәдинольичнбк Забродина Анна Ф. улы. Колхозышкы тә пырымыла, тә укә, манын, кбзбйт йәктәок со шанән каштәш. Тәнә тбдб бшкә турешән хозәйстваштыжы 45 пудым вәлә нәлбн дә тишәцок налогым тұлбмблә, ырлыкашым кодымыла дә вольыкым пукшымыла. Шотайән ләктә доко, манвар пут киндб бшкбләнжб качкаш кодәш?

ТӘХЭНЬ ПРИМӘРВЛӘ ЦИЛӘ КОЛХОЗВЛӘШТОК ШУКЫ ЫЛЫТ. Власова Матрона, Ступин А., Лопарова Зойа бшкәтбштб агыләп. Тәхәнә примәрвләм цилә с и р б м б л а г б н ь, ик цәлә кнбгә ләктәш.

ТИ БШТӘН ШОКТЫМАШ ЭЧӘ ЦИЛӘ СЫНБМӘШ АГЫЛ.

Курым мычкок пбцкәмбштб бלבшб, пачәш кодшы мары солам ыלבмәшкб сәрәл колтымашты дә районнан сола хозәйствам пакылаат лұлбмәштб ти бштән шоктымашвлә тбнгәлтбш пәшә вәлә эчә ылыт. Эчә шуку ситбдбмәшвләнә ылыт, ти ситбдбмәшвләм важгәок йамдаш эчә шуку дә пыт ровотайаш кәләш.

Тәнәшб әртбш ин мәнмән районнын сола хозәйствашты айыртәмбнок тәхәнә ситбдбмәшвлә ылыныт:

Кыды колхозвлә кәрәллык нормы пбрцбм удбдәлбйт, шбндбмб сроквләштб удән шоктыдәлбйт, шуку колхозвләшток киндбм пәрәгән цымырымаш укә ылыт, пбрцбм шуку йәмдәнбйт, киндб цымырымы годым тбрәдмб машинәәш пбрцб погышым (зәрноуловитблбм) шбндбдәлбйт. Пбрцб погыш ыкы „бшкә сәмбнбштб“ анжәнбйт. „Мәнмән киндбнә шуку, мәләннә пбрцб погышы акәл.“ „Мәнмән удбмәшнә чбдб, йблә тбрәд пбтәрәнә, мәләннә пбрцб погыш акәл,“—маныныт. Тбнгә гбньб, киндәт шуку гбньәт, әл киндәт чбдб гбньәт, пбрцб погыш кәрәләш ак ләк. Тиштәкән класс тышманвлән мырышакта, чәстдон ровотайышы, социальистычәски собствәнностыым пәрәгбшб колхознык тәнгә ак маң, ик пбрцбмәт такәш ак йамды. Кбләтә шимәштб дә кбләтбштәт шуку киндб мәнмән йәмәш. Кыды колхозвләштб, пәшә нормымат изиәмдән шбндәнбтәт, пәшә кужын шывшылатын, киндб трәскәйәлтбн. Удбмгбц киндбм колхозныквләнә шләгбмәшкок трәскәйәлтбм тбшлән шотлән мимбкб ик га удбм шурнышты ик цәнтнбәргбц кол цәнтнбәр йәктә трәскәйәлтмәш шәш.

Кырык-Мары район сола хозәйствашты цилә йиш зольыкым войән урдымаш дә вольык шотым шукәмдбмәш айыртәмбн вопрос ыләш. Тиштәкән ситбдбмәшвләнә шуку эчә ылыт. Вольыкым войымаш гишән үлнб айыртәмбн сирәнә.

Районыштына колләктивизаци слапка тьәмпбдон, самотьокдон кәә. Тиштәкән солаштышы ровотныквлән видбмәш ак ситб, кулак тышман

ваштарэш кӱрэдӱлмӱш лышкыдӱмбӱн, сола советвлӱ йӱр улы цилӱ актив погӱн шоктымы агыл, ыгылдарымаш пӱшӱ пыт шӱрбӱмӱ агыл.

Моядаш акӱл: коллӱктивизацим шӱрӱн, колхозвлӱн хозӱйстваштым дӱ пӱшӱ шӱндӱн мыштымашым пингӱдӱмдӱн, анзыц кӱшӱ аротӱхныкӱм дӱ машинӱвлӱн тӱхныкӱм пӱлӱн нӱлӱн дӱ нӱнӱм пӱшӱшкӱ пыртӱн миӱн вӱлӱ анцыкыла шврны лӱктышӱм лӱлтӱн кӱрдӱнӱ.

МӱНМӱН ПОЗИЦИНӱ, КОРНЫНА Дӱ ТӱНГ ЗАДАЧЫВЛӱНӱ

Коллӱктивизаци пӱшӱштӱ. Мӱнмӱн Кырык-Мары районыштына кӱзӱйт ӱчӱ колхозышкы пырыдымы, ӱшкӱ турӱш сола хозӱйствам видӱшӱ, 60% хозӱйства ылӱш, колхозышкы 40% вӱлӱ пырӱн шон. Хозӱйствам ӱшкӱ турӱш видӱшӱ йӱдинольчнӱквлӱ мӱнмӱм шайыкыла вӱлӱ шывшыт. Колхоз производствы вӱлӱ анцылтӱн кӱрдӱш. Тидӱ гикӱн кӱшнӱ сирӱмӱ примӱрвлӱнӱ пиш раскыдын анжыктат. Сӱдӱндон сола хозӱйствам видӱмӱштӱ тидӱм мондаш акӱл: улан ӱлӱмӱшкӱ кӱш мӱнмӱн условивлӱштӱ ик корны вӱлӱ улы, тидӱ — колхоз корны ылӱш, йӱдинольчнӱквлӱ корнывлӱдон кӱн, мӱ улан, лин ана кӱрдт, ти корнывлӱ социализмӱшкӱ агыл, мӱнгӱш, капитализмӱшкӱлӱ нӱнгӱт.

Мӱнмӱн задача: труйышы хрӱсӱнвлӱм кулак влӱйӱнӱнгӱц шывшын нӱлӱш дӱ колхозвлӱшкӱ шывшаш. Кырык-Мары районыштышы кыды сола совет ровотныквлӱ, колхоз вуйлалтышывлӱ ти задачым тӱнг задачӱш тишкӱвӱ йактӱ ӱчӱ пиштӱдӱлӱт. Кыды вӱрӱжӱ коллӱктивизаци пӱшӱ ӱшкӱ вуйаок, самотьокдон кӱ. Шукы ровотныквлӱгӱц ӱчӱ тӱнгӱ колалтӱш: „Бӱндӱ колхознӱй строй сӱнгӱн, кӱналтӱшат лиӱш. Цилӱ йӱдинольчнӱквлӱ—иргодшы колхозныквлӱ. Мӱ вӱкӱнӱ ак паткы, иргот йактӱ вычалына. Иргодым йӱдинольчнӱквлӱ соикток мӱнмӱн колхозышкына толыт, —маныт.

Коллӱктивизацим тӱнгӱ видӱмӱш вургыма оппортунизмӱм практикӱштӱ анжыктымаш ылӱш. Тидӱ ку-

лаквлӱн вӱкшӱшкӱ вӱдӱм йоктарымаш ылӱш.

Коллӱктивизацим шӱрбӱмӱштӱ кыды-тидӱ сола советвлӱштӱ вӱс сӱмбӱн пӱшӱ видӱмӱшат улы. Массовый ровотам, ыгылдарымашым видӱдӱок, административнӱй мӱрӱвлӱдон, лӱмбӱн лыкмы постановлӱнӱнвлӱдон колхозышкы пырышашлык хозӱйствавлӱм 100% гӱ колхозышкы пыртынӱштӱ (Шӱндӱр дӱ Кузньӱцовы сола советвлӱ). Тӱнгӱ пӱшӱ видӱмӱш „шалахайышкы“ тӱргӱштӱмӱш лиӱш, вургыма оппортунизмлӱок, кулаквлӱлӱн вӱлӱ тӱнгӱ ӱштӱмӱш палша.

Тидӱжӱ лачок йӱ, сплошной коллӱктивизаци вӱрц мӱ шалгӱнӱ, тидӱ мӱнмӱн сӱк лишӱл дӱ кого задача ылӱш. Тӱнгӱ гыньӱт мӱ административнӱй мӱрӱвлӱ ваштарӱш ылына. Сплошной коллӱктивизацим пӱшӱдон анжыктӱн дӱ массовый ровотам шӱрӱн видӱн ӱштӱш кӱлӱш.

Коллӱктивизаци в опрос—сӱк тӱнг вӱпрос, солашты клас ло кӱрӱдӱлмӱшӱм рӱшбӱшӱ вӱпрос ылӱш. Пӱлӱмӱн, коллӱктивизаци кушмаш дӱ пингӱдӱммӱш ваштарӱш солашты кодшы кулачствы улы-укӱ силажым пиштӱ. Сӱдӱндон солашты кодшы кулачствы ваштарӱш дӱ нӱнӱн агӱнтуры—кӱзӱйтшӱ ӱтапышты сӱк лӱдӱш ылшы вургыма оппортунизм в а ш т а р ӱ ш д ӱ „шалахай“ оппортунизм ваштарӱш кӱрӱдӱлӱш солаштышы улы-укӱ цилӱ партыйнӱй, комсомольскы сила дӱ колхоз активӱм мобилизуйӱн цокташ кӱлӱш.

Большӱвистски колхозвлӱ вӱрц, социальистычӱски собствӱнӱстӱм пӱрӱгӱмӱш вӱрц пыт кӱрӱдӱлмӱлӱ. Колхозвлӱм организационно-хозӱйствӱнно пингӱдӱмдӱмӱш вӱрц, айыртӱ эмбӱнок, пӱшӱм дӱ учотым шӱндӱн мыштымаш вӱрц, производствын бригадывлӱм пингӱдӱмдӱмӱш вӱрц пӱшӱм тытыштымы, пыт ӱштӱмӱлӱ. Колхоз ӱлӱмӱшӱм пӱлӱктӱш йӱдинольчнӱквлӱм колхознӱй собранывлӱшкӱ шывшаш кӱлӱш. Йӱдинольчнӱквлӱн погынымашты колхоз пӱшӱ тишӱн отчотым шӱндӱмӱлӱ. Колхозын ӱштӱн шоктымашвлӱм, ситӱдӱмӱшвлӱм колхоз кыцӱ карандӱн мӱ дӱ колхоз производствын йажожым йӱдинольчнӱквлӱн хозӱйства производствы-

вләдон төрәштәрән миән анжыктымыла. Ти мәрәвлә сплошной коллэктивизаци вәрд сәк йажо агитади ылыт.

— Колхозышкы махань хозайствавләм пыртымыла? — шукыжы йадыт. Тиштә тәнгә кәләсәш лиәш: колхозышкы пыраш йадыш хозайствавләм каждый хозайствамок айыртәмьн анжымыла.

Сәк пйәтариок государтвы анцылныш обәзатәльствым тәмән ситәрйшй труйышы хрәсән хозайствавләм колхозышкы пыргымыла. Нйнылән колхозышкы пыраш йптйртйшй сакой тормыжлымашвләм дй волокитйм карандымыла, цилә сәмьнь палшыкым пумыла.

Труйышы хрәсән пәрәгән шоктышы йшкә хозайстважыдон колхозышкы толмы мälәннә пиш когон кәрäl. Колхозышкы пырышы хозайстван имнйжät, шкажат, вырлыкшат, араатшыжят лйжы. Тйнгә гьньät, каждый хозайствагьйцйнок тидйм тәргймлә агыл. Лачокк йä батрак дй бәднйк хозайствагьйц тидйм тәргйш лиәш ма? Укә, ак ли. Нйным нйи махань формальностьдәок пырташ кәләш.

Колхозный пәшәштй өчә ик ситй дймәшәш шагалаш попаза. Производствы планым йштәш, бригадым, агроучобым органвизуйац, польитмассовый ровотам шәрәш шошым йактә ходымаш тидй ыләш. Тәхән польитйкй пиш әскыкән. Кәләсйшнә вәт; сола хозайствә пәшәм сәзондон әртйрймәшйм йамдаш кәләш, план сәмьнь и мычкы ровотайаш кәләш, манна.

Пәшәм жәпйштй, төр видән миән йединоличнйквлә лошты ыгылдары маш пәшәм шәрән миән дй колхозный производствы анцылтән мимәш йм анжыктән миән, коллэктивизаци пәшәм ййләрәк лүлтән кәрдйнә. Шамак толшы, Тр.-Посад. сола советйм нәлшәш. Ти сола советйштй колхозвлә йшкымйштйн йштән шоктымашвләштйм практикйштй анжыктән мимйштйдон колхознйквләлән пәшә кәчйштй сәмьнь киндйм пайылымаш вәрәмәгьйц тишкәвәк йактә труйышы хрәсәнвлән 96 хозайствам гьйц колхозышкы пыртән шоктәнйт.

ВОЛЬЫКЫМ ВОЙЫМАШ ПӘ-ШӘШТЙ.

Кырык-Мары районыштына шуран шалдыра вольыкшат көтйргән, 33096 вуйгьйц 30480 вуй йактә чбдәмьн. Махань хозайствавләштй вольыкшат чбдәмьн? Тидйм тәвә ти цифырвлә раскыдын анжыктат.

Колхозышкы пырышы хозайствавлә 22,7 % шукәмьнйт; тй жәпйнок колхознйквлән шуран шалдыра вольык шотышты 51,4 % шукәмьн. Тидй мам анжыкта? Колхозвлә кушмашгьйц колхознйквлән вольыкшат шукәмәш кок пайат утла чбнь кушмашым тидй анжыкта.

Йәдйноличнйквлән хозайствышты шуран кого вольыкшат 27,1 % чбдәмьн. Вольыкым воьмацты йәдйноличнйквлә мәнмәм шайыкыла шывшыт.

Икараш куштымы (обовшәствальоный) вольык колхозвләштй 15,8 % чбдәмьн. Тәнгә гьньät, икараш куштымы вольыкшат цилә район мычкок чбдәмтә. МТС ыльымы районышты, Йыл вәс сирйштй вәлә чбдәмьн МТС ылшы районыштыжы икараш куштымы шуран шалдыра вольыкшат 96 % шукәмьн МТС ылшы районышты колхознйквләнәт вольык шот Йыл вәс сир районыштыш колхознйквләнгьйц ййләрәк дй когонрак шукәмьн.

Шуран шалдыра вольыкым войымашыжы айыртәмьнок Марйински куст мәнмәм шайыкыла шывшәш. Ти кустышты йәдйноличнйквлән хозайствавләштй вольык шот когон көтйргән. Сәдйндон ти куст мәнмән айыртәмьн анжымашнам тәргә.

Тыгыды вольык шотыштат тәхәнйрәкск ылмаш ыләш.

Кушнй сирймй цифырвләнә анжыктат: вольыкым войымашты тйг шотышты колхозный сәктйр ыләш. Икараш куштымы вольык кьтөм МТС ылман районышты вәлә агыл, Кырык-Мары цилә районна мычкок куштышашлык, шукәмдйшашлык ылына. Вольыкым войымаш вопрос вәс вопрос дон ушналтәш. Ти вәс вопросыжы—вольык кормы дй фураж вәрд кьрәдәлмәш вопрос ыләш. Вольыклан кормым дй фуражым ситәлыкым йәмдйлән шоктымашты

йэдинольичныйквлэ вэлэят агыл, кыды - тидь колхозвлэжят эчэ шайылан кодын миат.

Мондыман агыл: пай задачым рэшэн ана шокты гынъй, колхозныйквлэн улан Ылымашат рэшэлт шон акэрт. Сэдбндон вольык войымаш пиш кого паша ылэш. Колхозвлэн да колхозныйквлэн вольык шотым вэлэ агыл, йэдинольичныйквлэн вольык шотымат мэлэннэ шукэмдэш пашаш кэлэш. *колхозыткы йэдинольичныйк вольыкдон аль вольыктэ толэш — мэлэннэ икток агыл вэт.*

Вольыкым войымаш пашашты эчэ иктым мондаш акэл. Вольык шотым шукэмдэмашок вэлэ эчэ ак ситы. Йажо йиш вольыкым войаш кэлэш, йажо йиш вольык вэлэ кого пайдам кандэн кэрдэш.

ШАДАНГЫ ВЭРЦ КЫРЭДЭЛМЭШ

Удым-йыран кымдыкна игыц и йыде шарэн миэн. 1934 ин удышашлык вэрнэ 10 % нэры вэлэ кушшашлык. Удым-йыран кымдыкым бнде шарэн шоктэннэ манаш лиэш. Кызыт удым пашашты вэс вопросэш шагалмыла: йажо йиш, шуку пайдам пушы йиш культурым андыкыла удэш тынгалмыла. Тэхэнь пырцэн культур шадангы млэш.

Удым пашашты мэнман тэхэнь партийный лозунг лишашлык:

„Кырык-мары районым шаданан районышкы сэртэш.“

Ти лозунгым толшаш шошым удымашгыцок Ылымашкы пырташ тынгалмы лиэш. Тэнэ шадангы 1978 га удымы ылын гынъй, толшаш 1934 ин 6300 га шадангы удымы лиэш, ик шошым удымашток шадангы удымы вэр кым пайат утла шуку шарла.

Шадангым удымаш вэрц кырэдэлмэш кээ: шадангы вырлык оптымашым кулак кыцэ шон цэрэш цаца. Ти кырэдэлмэшым кыды-тиды сола советвлэ, колхозвлэ ак ужэп, шадангы вырлык оптымаш бшкэ турэшыжок кээ машанат. Сэдбндон кызыт йактэ эчэ кыды-тиды колхозвлэштат айыртэмбнжок йэдинольичныйквлэ лошты, шадангы вырлык вашталтэн погэн шоктымы агыл.

Шадангы вырлыкшым молы киндывлэдон вашталташ РИК цила условывлэм бштэн. Колхозвлэлэн да йэдинольичныйквлэлэн кышты шадангы вырлыкым вашталтэн нэлэш план сэмбнь анжыктэн пуэн. Тынгэ гынъят, ти пашашты кыды-тиды колхозвлэн сооатажышты кайэш.

ШУРНЫ ЛАКТЫШЫМ ТОЛШАШ ИН ТЭНЭШЫ ДОРЦ ЭЧЭАТ ШУКЭДЫМАШ ВЭРЦ.

Шурны лэктэшым толшаш ин тэнэшы дорц шукэмдэш ма задачым шбндэнэ. Шурны лэктэшым шукэмдымаш колхозныйквлэн паша кэчыдохотымат шукэмдэ.

Толшаш иэш шурны лэктэш нормым тэхэньым шбндэнэ.

1933 ин.

Колхозвлэштты. Йэдинольичныйк
хозйствавлэштты.

1934 ин.

Колхозвл. Йэдинольичн.
хозйст.

Озимой ыржа	15,4	12,5	17,5	13
Икиаш шадангы	9	8,5	11	10
Шож	10	9	11,5	10
Шылыы	9,5	8,5	11,5	9,5
Йэрца	8	7	8,5	7,5
Икпоратка лэкт.	12,3	10,6	14,5	12,5

Тэнэш ин шурны лэктэш цыфыврлэм нэлмыкына кайэш: толшаш ин шурны лэктэш нормы пула шукэмшашлык.

Шурны лэктэшын ти нормышкы шоаш зэб кыралмаш планым ситэрэннэ. Анрыкыла план сэмбнь тэхэнь мэрэвлэм бштэн шоктышашлык ылы-

на: страхсэмфондым 100 % гә оп-төн шокташ, сортовой вырыкым ситәрәш, цилә вырыкым итбәрәйән опташ, намозым дә молы йиш пышкы-дәмдбшвләм вэрәмәштбй ныр вбкбй шывштән лыкташ, сэвооборотым организуейән шокташ дә бйлымәшкбй тәр пырта ш.

Вырыкым большэвиквләй пэрэгйи.

Вырыкым шөйтбйктән пәлән нәлтэ, ик пбйрбймәт үдәи бинжбй ли.

Икйәшбйм ир дә эчэ ирбйцәт ир сровләштбй үдәи.

СОЛА ХОЗҖЙСТВАН ТБХ-НЬКБЙ.

Районыштына сола хозайства пәшә машинәндән шоктымы агыл эчә. Сола хозайства машинәвләнә ак ситәпәт, тәнгә лиәлтәш манаш ак ли. Тиштәкәч тошты овуца, тьотывләлә ровотайаш пырахыдымаш эчә әптбйртә.

Районыштына МТС организуейымы, тбштәкән 22 трактыр. Трактырвләбйц пасна, районыштына тәхән машинәвлә ылыт: плугывлә 3554, үдбйм машинәвлә 232, тбрәдмбй машинәвлә 186, шуды салым машинәвлә 57, кблтә шымбй машинәвлә 257, пуалтым машинәвлә 509, пбйрбй итрайбймбй машинәвлә 131 дә молывләәт.

Ти машинәвләм кәрәл сәмбнь тәр кычылташ гбньбй, нинбй ситәлык ылыт манаш лиәш. Тәнгә гбньәт тошты овуца пбйтбймәщдөн иктброк районыштына йәдьинольичныквлә кбзбйт йактәок эчә кыралыт. Сола хозайства пәшәштбнә тидбй шим тамка ыләш. Мәнмәм ордандарышы ти шим тамкам пәлбкшбй кодтәок йамдән колтымыла.

Цилә улы машинәвләнәм кычылат мышташ кәләш дә бшкә пәшәштбй-бштәш кәрәк кынамат йәмдбй ылышты манын, нинбйм вэрәмәштбй итрайән, чинән шбндбймблә. Ти пәшәшкбй кыды колхозвлә тупыньәт эчә ылыт: кәрәл годым вәлә дә кыцә попәзән чинәәт, кәрәл йактәжбй кышты шон киктәт.

Цилә машинәвләлән лбмбйн сарайым бштбймблә, планышты анжыкты-

мы сровкәш нинбйм чинән йәмдбйләмблә, йажон чинбймблә. Чинбймбй машинәвләм приньймайшы лбмбйн әдәмбйм шагалтымыла. Чинбймбй машинәвләм приньймайымы годым ти машинәдон ровотайышашлык колхознык дә качәствым анжышы инспәкцин прәдставитбйлжбй лиштбй.

ИМНЬИВЛАМ ПЭРЭГӘШ, ПЫТ АНЖАШ.

„Кырык-Мары районышты МТС организуейалтмыкы, имньивлән значәнбйштбй бндә изиәмәш“—манмаш, нымалан йардымы шанымаш ыләш. Мәнмән условивләштбй имньивлән значәнбйштбй эчә кого ылыт. Ныр пәшәм йажон дә тбрбс бштән шоктымашты имньивлә тбнг сила ылыт. Сәдбйндөн нбнбйм пэрэгәш дә пыт анжаш кәләш. Пэрэгәш манмы имньивләм сомсәмок ровотайыктыдә шалгыктымаш агыл. Аньәш, имньи ровотайаш йарата, пукшаш, анжаш вәлә ит монды дә тбйр гачыжат ит ровотайыкты, кәпшбйм ит йамды.

Колхоз доходым гайылымы годым имньивләлән кәрәл полный нормы фуражым кадымыла. Шошым үдбймәшәш каждый имньи вуйәш 3—4 цәнтнбәр киндбй йиш силан кормы айыртәмбйн фондым броньируйән шбндән кодымыла.

Тидбй эчә циләок агыл. Лач ик кормым вәлә агыл имньи тәргә. Тбдбйм йажон анжаш, итбрә йажо вәрбштбй уодаш дә пукшән мышташ кәләш. Ровочый имньивләм кбзбйток лбмбйн бригадывләлән айырән шагалтымыла.

Цилә имньивләм колхоз правләнбйлән вәтврачим шүдән-шүдән рәгульәрны анжымыла. Каждый әрньә вуйын ровочый имньивләм кәнбйктбймблә. Удбймәш анцыц иктә кок-кым әрньә нбнбйм кого пәшәшкбй кбцкбймблә агыл, кәнбйктбймблә.

ТРУИВАМ ТӨР ОРГАНИЗУЕЙӘН ШБНДБЙМБЛӘ ДӘ КАДРЫМ ЙӘМДБЙМБЛӘ.

Каждый колхозышток тәләш пәшә план лишәшлык. Ти планышкы колхозпәшә вәлә агыл пырышашлык; государствы организуевлән пәшәштәт

дә айыртәмбинок шырғы пәшәәт ти планышкы пырышашлык ылыт.

Колхоз пәшәм организуийән шын-дән мыштымашты колхоз дохотым төр пайылымаш, социалистичәски собствәнәстән пыт пәрәгәймәш пиш кого значәнйән ылыт. Колхоз дохотым төр пайылән мыштымаш колхоз производствы йыр цилә бригадывләм дә цилә колхозныквләм эчәәт пыт мәрбән прижыктә.

Колхоз производствы дә цилә колхоз ыләмәшбжок кадырвләм тәргә. *Тымәншый, шам пәлбыйшый колхоз кадыр улан ыләмәшкый нәнәй.* Сәдбндон колхоз кадыр йәмдбләмәш пиш кого пәшә ыләш. С/х. машинә тьәнныкбйм пәлән шоаш колхоз кадырым угбцәт йәмдбләмбйлә дә улы тошты кадырымат (колхоз прәдсәдбәтбйлвләм, бригадырвләм, тракториствләм волык анжышывләм дә молывләмәт) вәс пачаш курсвлә гач, кружоквлә гач йәмдбләмбйлә. Колхоз кадырым йәмдбләмәш шбжымшбый дә тәлбймшбый жәпбйм пыт әртәрбймбйлә (использыватьмыла). Ти жәпбйнок цилә колхозныквлә лошты агросучобым тымәнә әртәрбймбйлә. Льәкцивлә, лыдмашвлә дә хытырымашвлә гач цилә колхозныквлән агротьәннычәски пәлбдбймәшбйм пйтәрбймбйлә.

* * *

Бшкә анцыланна шбндбймбый задачвләнәм ылбймәшкбый пыртән шокташ, ситбдбймәшвләм пйтәрәш, коктымшы пәтбйләткбйн 2-шы им эчәәт кого сбнбймәшвләдон әртәрән ләктәш манын,

сола хозәйствашты пәшә бштбймәшнәм дә пәшә видбймәшнәм вәс сәмббнә сәрәл колташ кәләш.

Солаштышы улы-укә цилә бәспартыйный активбйм сола советвлә дә партйачәйкбывлә бшкәштбый йыр цат погән шоктышашлык ылыт дә цилә коммуниствләм дә бәспартыйный активбйм вәрән-вәрбшкбый шагалтән мыштышашлык ылыт.

Шошым үдбймәш задачи йыр организационый дә ынылдарымаш массовый пәшәм кбзбйток шәрән колтымыла. Удбймәшәш йәмдбләлтмәш гишән сола советбйн пльәнумвләштбый, колхоз дә бшкә турәш труйышы хрәсәнввлән собранывләштбый тбшлән ләктәш кәләш, производствыйный совешаныввләм рәгулярнбый погымыла дә цилә пәшәшток содтәнгәштәрбймәшбйм дә ударнычәствым организуийымыла.

Сола советвлә дә цилә труйышывләок польитотдбәлбйн пәшәжбйлән палшышашлык ылыт.

Пәлбймән, ти кого отвәтствыйный пәшәштбый хала когон палшышашлык ыләш.

Шошым үдбймәшәш йәмдбләлтмәштбый дә үдбймәшбйм әртәрбймәштбый пәшәм организуийән мыштән дә видбймәшнәм раскыдын ынгылымыла дә бшштәнок анжыктымыла шбндән шоктымыкына, сола хозәйства пәшәштбый районна кого сбнбймәшвләшкбый шәш, колхозвләм лачокок большәвистскивләм, колхозныквләм уланвләм бшштән шокта.

Агроном Никоноров

Кырык-Мары районым шәдәнгәнбйм бшштәнә.

Сәвәрбйән шим рокан агыл полосашты тагынамшәнок лач ирсә шим киндбывләм ганьок вәлә үдәнйт: ыржам, шожым, шблббйм. Шәдәнгәнбйән үдбдәлбйт ганьок. Сәвәрбшкбйлә кбзбйт йәктә шәдәнгбый тәвә малын ольән шәрлән:

1) Шәдәнгбйм сәвәрбшкбйлә шәрбймәш вопросым науки тбшлән тымдән шалгыдә, 2) шәдәнгбый культурын тәр-

гбймәшбйм халык чбдбый пәлән, 3) сәвәрбштбыйш, шим рокан агыл полосаштыш, халык шим киндбый культурәш вәлә—шожәш, шббильәш, ыржәш мо-ло вәлә тымәнббйн ылын.

Кырык-Мары район халык лоштат сәдбый вирдонок шәдәнгбйм үдбймәш худан шәрлән. Шәдәнгбый шим рокан вәрвләштбый вәлә, йугын климатышты вәлә, кушкын кәрдәш машәнбйт.

Тэнгэ шанымаш викок йардымэш ләктәш. Шамак толшәш, сәвәрйштыш скандинавски дә прибалтийски сәндәләйквләштәм пашкудывлә доны икйәш киндйвлә тәгәлә шәрләт:

Сәндәләйквлә	Культурывлә			
	Икйәш дә озимтвой шадангы	Ыржа	Шож	Шыльы
Швәци	41	17	7	7
Норвәги	84	—	—	9
Финлянди	413	2	—	8
Латви	39	25	6	5
Литва	27	5	9	3

Удйәм вәр кымдык шәрләймәш әль изиәмәлтмәш процентвләм кок жәп ләшым—1932-27 ивлә дон 1909-13 ивлә лоашы нәлмй. Ти анжыктым таблыцйшты ма ужына: попымына сәвәр сәндәләйквләштй ыржам, шыльбйм, шожым удйәмәш әль чбидәмбн әль пишок чбидй шукәмбн; тбй жәпйнок шадангым удйәмәш утлаок когон кушкын кән.

Совет Сойузыштат шадангы сәвәрйшкбйлә продок ашнән шәрлән миән. Шамак толшы, 1916-1926 ивлә жәп лошты шим рокан агыл полосашты шадангым удйәмәш вәр 2,7 мльион га гыц 3,30 мльион гашкы, 20%-әт утлашкы шукәмбн.

Тынгә гыньәт, шадангым сәвәрйшкбй ти тәмпдон шәрән мимәш чбидәш шагалтәш. Сола хозайствам социализм корнышкы важгәок сәрәл колтымашты пиш кого сынгымәшвләнә, у культурывләм анжән куштымашты анзылтымашвләнә худа йиш вырлыквләм сортовой вырлыквлә дон вәшталташ дә чбидй пыртән шоктымы у культурывләм войаш кого корным пачыныт.

Шадангым нәлшәш. Толшаш лишыл ивләштй Кырык-Мары районнам шадангыным бштән шоктәнә. Шадангым удйәмәшкы кбйзйт когон вәнжәш тынгәлмй. Тәнә 1933 ин, районштына 1978 га шадангым удйәмй ылын гынь, 1934 инжбй 6300 гам удәш бштбмй.

Кәрәк тынгә дә кәләсәш кәләш: шадангы сәвәрйшкбйлә анжән шәрлә гыньәт, шуку районвләштйжоқ, тбй шотышты Кырык-Мары районштытат, шим киндйвлә дон крәдәлмәш стадишты ти культуры эчә ыләш. Кбйзйт шадангым удйәмән шим рокан агыл сәвәр районвләм анжалшаш; нинбйвләштй шадангым анжән куштымаш тәхныкбйм дә махань сортвлә у район условивләштй кого, когон йажон кушмым моло тымәнә, пәлән шотә ганьок ти культурым удәш тынгәлбйбт. Сәдбндонок тәвә, природжәт дә историчәски условивләжәт шадангылән кушкәш, шәрләш палшыман сәвәр районвләштй вәлә, шадангы шим киндйвлә дон кбйзйт йәктә йажон конкурируйән. Шим рокан агыл сәвәрйшкбйлә нәлбн кәмәштбйжбй сола хозайствын опытный станцивлә пиш чбидй нәлшән шәлгәнбт. Совет сойузышты дә вәскидвләштй сәләкци*) дон агротәхныкбй кого анзылтымашвләм бштән колтәнбт, у районвләштәт, шим рокан агыл вәрвләштәт шадангы йажошачын кәртмбйм нинбй бштәнбт дә, тынгә гыньәт, тыгыды шәпшәлә хрәсәнә хозайствавлә ылман условивләштй, тбй сынгымәшвләм ма ылымәшкы пыртән кәрдәтәла.

Кольәктивный хозайствавлә оргәнизуйалтмәш вәлә агрономичәски пәлбймәшвләм ылымәшкы пырташ корным пачын, шим рокан агыл сәвәрйштыш районвләшкы шадангым шәрәш ирбкбйм пуән.

Икйәш шадангы кбйтк кушмы жәпән кушкыш ыләш. Сәвәрйшты, кәнбйжбйм пиш куку кәчбйвлә йидтвләжбй кбйтквлә ылытат, тынгәлә гынь—кәчбй анжымәш кушырак ыләшәт, шадангы 80 кәчбйшты поспәйә, шим рокан покшал областшты (ЦЧО) 110кәчбйшты, эчәәт йугыштыш районвләштйжбй (Украинбштй)—115—120 кәчбйшты.

1933 ин МАРНИИ-н Кырык-Мары районуштыш филиалжы икйәш шадангы удйәмәш опытвләм бштән. Кырык-Мары районуштына махань шон сроквләштй удйәм шадангын кушмәш сроквләштй тәхәнбвлә лит:

* Куштән-куштән йәж о сортләм айырымәш.

Удѣмаш ж э п	Удѣмаштың пыт шѳтѳн лѳкмѳшкѳ					Кушмешын цила периодшы
	1-ип период—удѣмаштың пыт шѳтѳн лѳкмѳшкѳ	2-шы период—пыт шѳтѳн лѳкмаштың пыт тышкѳлѳнен шомешкѳ	3-шы пѳриод—пыт тышкѳлѳнен шомы-гѳц вуйым пыт лыкмы йактѳ	4-шѳ период—вуйым пыт лыкмы гѳц шѳрхѳ пыт пѳлѳдмѳ йактѳ	5-шѳ период—шѳрхѳ пыт пѳлѳдмѳ гѳц тѳрѳдмѳ йактѳ	
9IV	28	31	19	6	31	115
15IV	25	31	16	6	31	109
26IV	20	25	17	6	30	98
22V	9	23	12	7	29	80

Озимовой шадангы, ыржа ганьок кушкашыжы пѳлѳ шуку вѳрѳмѳм нѳлѳш. Шамак толшы, ыржан, шим рокан агыл полосашты, тѳл жѳпѳн кѳнѳн кимѳжѳ гѳц пасна, 175-180 кѳчѳ нѳр кушкашыжы улы. Украинѳштѳжѳ—190 кѳчѳ нѳр. Удѳм паштѳк вырлык нѳшмѳвлѳ кѳргѳш-кѳштѳ вѳдѳм шывшаш тынѳлѳйт, вара лѳчѳт. Ик 3-5 кѳчѳ эртѳмѳкѳ шѳтѳш тынѳлѳйт МАРНИИ-н Кырык-Мары филиалжы, икиѳш шадангы дон опытувлѳм нырышты бѳштѳмѳжѳ годым, кынам-шон удѳм шадангы шѳтѳн лѳкмѳш срокувлѳштѳ тѳхѳнвлѳ ылыт:

Удѣмаш ж э п	Пѳрѳдѳ вуйым лыкташ тынѳ-лмѳш	Азым лѳктѳш тынѳлмѳш	Пыт шѳтѳн шомаш
9IV	18IV	3V	7V
15IV	20IV	5V	10V
26IV	2IV	13V	16V
22V	24V	28V	31V

Икиѳш дон озимовой шадангын

пѳтѳриш бѳлыштѳшвлѳштѳ иканьвлѳ агылѳп. Ик иѳш шадангын бѳлыштѳш-влѳ ныгыды мамык ганьы кынан ылыт; сѳдѳндонок нинѳ лудикѳ кло-вой валган ылыт. Озимовой шадангн бѳлыштѳшвлѳжѳ тѳхѳнѳ мамык гань пынан агылѳп, сѳдѳ гишѳнок нинѳ вѳс валган—шимѳлгѳ ыжаргы ылыт. Бѳлыштѳшѳштѳ мамык гань пын ыламан дѳ ылатыман гѳц икиѳш ѳлѳ озимой шадангы сортым пѳлѳт. Икиѳш шадангы, мол йиш пѳрѳдѳн киндѳвлѳ гѳц лывырым когон тѳргѳмѳжѳ дон айырла. Шамак толшы, просы дон икиѳш шадангым тѳрѳш-тѳрѳшѳш гѳнѳ, икиѳш шадангы иктѳк-пѳлѳк нѳрѳ шуку лывырым тѳргѳ, пѳтѳрѳ. Иуртымы, кукушы игѳчѳ годымжы, икиѳш шадангы, лывыр игѳчѳ годшы дорѳ, иктѳк-пѳлѳк нѳрѳ шуку лывырым пѳтѳрѳ. Тидѳжѳ тѳвѳ малын лиѳлтѳш: кукушы игѳчѳ годым воздухыштыш тѳмпѳратуры пиш ко-го (шокшы) ылѳш, лывыржы гѳнѳ чѳдѳ, сѳдѳндонок бѳлыштѳшвлѳн лывырышты когон испарѳйалтѳш (кѳшка). Сѳдѳндонок, шадангы маньар лывыр (вѳд) тѳргѳмѳм мѳ пѳлѳшѳш-лык ылына. Шадангын лывырым тѳргѳмѳшвлѳжѳ тѳхѳнѳвлѳ ылыт: 1) олымын дѳ пѳрѳдѳн кукушы вѳцѳшт-ваштым бѳштѳмѳшѳш шадангы лывырым (вѳдѳм) мол шуку кукушшвлѳ гѳц тѳлѳ шукум пѳтѳрѳ; 2) шадангы вѳдѳм сѳк когонжок трубкашкы лѳкмѳ гѳц вуй лыкманш жѳп лошты пѳтѳрѳ; 3) шадангы, сѳк кѳгонжок тѳдѳм удѳмаш йактѳ рокышты по-гѳн шѳндѳмѳ лывырым шѳвѳ; мол кукушшвлѳжѳ, шамак толшы, ырым кукушшвлѳ дѳ шудывлѳ, нинѳ кужы жѳпѳн кукушшат, вилшѳ йурвлѳн лывырым когон пользывайат.

Сѳдѳ гишѳн тѳвѳ, икиѳш шадангы йажон шачшы маньн, тидѳм удѳш-ѳшлык рокым кѳрѳл сѳмѳнѳ йажон ровотайаш кѳлѳш: эртѳш кангѳжѳм атылым кырал шуаш дѳ кангѳж пѳтѳмаш годым подзѳб кырал шуаш кѳлѳш; тынѳлѳ кыралманш лым вѳдѳм шомы йажон кычѳн кода. Ти йѳндон вѳдѳм августын, дѳ сѳнтѳвѳр дон октѳвѳрѳнѳт постараш вѳрѳштѳш, мѳнмѳн районыштына икиѳш шадангым намазангдымы озимовой паштѳк рок-олма паштѳк дѳ мол ырым культурувлѳ паштѳкѳт, шуку иѳш шуды-

влә—кльэвэр паштәк үдәт. Икиәш шәдәнгә үдбәшлык рокым тбдб анзыт ма үдбмб ылмым анжән ровотайат. Кәләсәш вәрәштәш: икиәш шәдәнгә үдбмәш анзыт мавлә үдбшәшлыкым опытвлә гач тымәнмәш—тбшлбмәш пәшә, Кыры-Мары районын условивләштб, пиш когон кәрәләш шотлаалшы сола хозайстван опыт пәшә ыләш. Сәк пбтәриок озимовой киндб паштәк, дә ырым културы пәштәк ылшы рокым ровотайымаш гишән мә анжыктәнә. Икиәш шәдәнгәлән шбжбм кыралаш шошым кыралмашгбц шуку сәмбнь йажо. Лбмбнжок: 1) шбжбм кыралмаш ләктбшбм когоәмдә; 2) акәл шудывләм дә әксбк бштбш насәкомывлә йамдаш бнбән срдәствы ыләш; 3) шошым жәпбн колхозвлән пәшәм пүлә куштылта; 4) шәдәнгә ир, рск кошкымәшкәт әчә үдәш ирбкбм пуа. Озимовой паштәк рок мазар ир кыралмы, тбнәр шәдәнгә шачыш йажо лиәш.

Кукшы игәчб годым шәдәнгә үдбшәшлык нырым ир кырал шумаш поздан кыралмы дорц 15-20% шуку ләктбшбм пуа. Позда шбжбм кыралмаш шошым кыралмын нәркб-рәкбмәк ләктбшбм пуа. Тидб тәвә малын тәнгәлә лиәш: августын кыралмы годым йурвлә пүлә толыт дә игәчбжәт шокшы шалга. Тидбвләшәт рокәт шапа, бактәривләлән атылым, шуды важым моло шүктән шокташ йажо лиәш, дә култур кушкышлан качкыш йәмдбләләтәш. Поздан кырал шумашты анбәшлә лиәш: позда шбжбнәт үштбвлә толытат бактәривлә шүктбмәш пәшәштбм пырахатат, поздан кыралмашәш кушкышлык питатбәлнбнй вәщәствавлә ак погыналтәп.

Шбжбм шошымлыкым (зәб) кыралмашын сәк когон кәрәлжок—рокәш лырвырым ностарымаш. Анзылыны мә цилә попымына шбжбм кырал пиштбмәш икиәш шәдәнгә ләктбш когоәмдбмбм анжыкта. Дә әчә атылым кырал шуәнәт бштәш лиәш; атыл кыралмашыжым коашым, 5-7 сантимәтбр кәлгбцәшбм бштәт. Атылым августын кырал шумыку, шбжбм кәлгбрәкбн кырал шуаш лиәш. Атылым кырал шумашти гишән әчә йажо ыләш: акәл шу-

дывләм йамдаш палша Атылым кыралмашәш озимовой киндбм ныр вбләц постарән нәлмб паштәк нүшмбм вилбшб икиәш акәл кушкышвлә (шудывлә) йамыт. Әксбкән насәкомывләм йамдашат атылым кырал шумаш палша: нинбн личинкбвләм пбтәрә.

Нырым кулбур ылман рокым шәдәнгә үдәш ровотайымаш.

Анзылыны озимовой киндб паштәк икиәш шәдәнгә үдбшәшлык рокым йәмдблбмәш гишән мә анжыктышна. Шәдәнгә ырым (пропоашной) кушкыш паштәк үдбмәш годымат, үдбшәшлык рокым шбжбмәк йәмдбләш тбнгәлмблә. Ырым кушкышвлә бшкә рәдбштбм вәш-вәш бштән шоктымыкышты, акәл шудывләлән шәрләшбштб ирбк үкә лиәш, нинб пбц кәят.

Тидб гбц пасна, ырым културвлә паштәк (мә донына тәхәнв кушкышыжы сәк когонжок тури ыләш) лывырырак лиәш; ырым кушкышвлә кушкышты сәк когонок йур вбдбм нәлбт, рокыштыш лывырым чбдб шывшыт: икиәш шәдәнгә рокыштыш лывырым 60-70% нәләш, Ырым кушкышвләжб—30-40% вәлә. Ырым културвлә паштәк рокыш ирә ләктәш гбнб, дә лывыр запасшат пүлә улы гбнб, шбжбм кыралтәок, шошым кыралынок йара машанымыла. Ырым кушкыш паштәк шошым кыралмы рокәш үдбмб шәдәнгә озимовой паштәк шошым кыралмы рокәш үдбм гбцшб кәрәк йажорак шачәш дә, тбнгә гбнбәт, ырым кушкышвлә гаштәкәт шошымышкы колтыдәок, шәдәнгә үдбшәшлыкым шбжбм кырал пиштбмбжб йажоракәш толәш.

Шәдәнгә үдәш сирәмбм пыдыртымаш

Кырык-Мары районыштына шәдәнгә үдбмәш вәрбм кымдәәмдбмәш годым, икманяр үдбшәшлык вәржбм сирәмбм пыдырташ вәрәштәш. Шәдәнгә үдәш сирәмбм пыдыртымаш гишән тиштәкән кытыралаш кәләш. Сирәмән рокым пыдыртым годым рокын вблвәлжб пиш пингбдб ыләш, рок маклакавлә дон сирәм важвлә когон цаткыдын пынәштәлт, пижбн

шынзбынйт, икийш шадангы ўдаш каймдылаш манын тидбин бйлаш куш-йышвлажым дила халаок пуштын пйтараш келеш; вэс шамақдон попышаш гынь, икийш шадангым ўдаш пыдыртымы сирэмбн важвлажы дон урдывлажы шадангым ўдымаш вэрэмаш совсэмок шун пйтышты да сирэмбштыш питатьэльный вэщэст-вавлэ икийш шадангын силашкы кэш йарал лин шошты.

Пыдыртым сирэмән роқышкы лывыр погынаш тынгалаш гынь вэлэ, роқышкы воздух дон вйд ирбкын пыра гынь вэлэ, да эчэ сирэмбм шүктышбй да культурный кушкыш-влалан качкышым йамдылышбй бак-тэривлан бйлашшты ситалык шо-кшы ылэш гынь вэлэ, сирэм ййлэ шүаш тынгалаш. Сирэмән роқым ровотайымаш, ўдаш йамдылымаш ик статьян агыл, ровотайым адырбм (машинам) анжэн бштймйла. Сирэмән роқым кымда агыл лэмэхан да винтыла отвалан плугыдон пыдыр-тым годым, пыдыртым сирэм важвлажы совсэмок кымык сарналт-сарналт ак вац, тйрбнш шагалаш. Кыралмы ныржы кишбй палдырнбман (грэбни-стый) лиэш да кэжын икманьар лаш-тыкшы рок вйкбй лэктэш. Сирэмән роқым кымда лэмэхан да тура отва-лан плугыдон пыдыртым годым, кэж-влэ тйр кымыкталт-кымыкталт ва-зыт. Тэнгэ кыралмашты кэжын сирэм-жыбй пйц кэа, кэжын күшбй вэлжы, пүла выжгата ылэшат, роқышкы лы-вырым йажон витыкта да тбй жэпбн-нок ўл ланцылвлашты ылшы лывыр-лан кошкаш (испарайалташ) ирбкым ак пу. Кырал сарал шумы сирэмән кэж вйлавлэт кыралмы лывыр кэж пындашэш тбкнайт, йажон шүэш. Прэплужникан (сирэмбм пйчкэдэн кэшбй йори анзыл плуган) культур-ный плугыдон — „сакко“ плугдон сирэмән роқым пыдыртымыкы эчэат йажо лиэш; тэнгалэ кыралмы годым, сирэмән вйлавлэ вйцкбж ланцы, пйч-кылт-пйчкылт, кыралмы пындашкы сарналт вазэш да вйлацшбй выжгата

роқдон эчэ когон мүдэлтэш. Кырал-мы вяр тйр да выжгата лиэш. Рок вйлацбн воздух дон лывыр сирэмән роқышкэт йажон пыратат, да кырал-мы ланцы пындашты лывыр улыат, тынгалэ ровотайымашты сирэмән рок йажон прэйэн шун шокта. Бактэри-влалан сирэмбм шүктэн колташыш-ты ситалык шокшы, лывыр да воз-дух роқышты с и т а л ы к ы л м ы годым сирэмән роқым пыдыр-таш келеш. Тынгалэ гынь сирэмән роқым шокшы лывыр жэпбн пыдыр-таш келеш; тбхэнь жэпшбй канбж пйтымаш да шбжбй тынгалмаш ылэш. Кырал шумы сирэмбм, лывыр ро-қышкы лывыр йажон витэн шожы манын, тэл гачэш кэж халаок кодат. Шошым роқым, сирэмбм вйкбйла сарал-сарал колташ бнжбй ли манын, дисковый ширэ дон кэж мычкыла ширэн кэат.

Кырык-Мары районыштына шадан-гы гань шэргакан кушкышын ўды-маш вярбм кымдаэмдэн колтымаш, ти кушкыш дон нырвлашты когонок опытвлэ бштймашбм тэргэ. Опыт-влэм бштймбйдон вэлэ, шадангым кого лэктышанбм бштэнат, Кырык-Мары районэшнэ ма тбдым цакыдын важангдэнэ. МАРНИИ-н Кырык-Мары районыштыш филиалжын икийш да озимовой шадангбйдон опытым бштй-машбжбй бштгышлык кого опыт-влан тынгалтышбжбй вэлэ эчэ ылэш. Ти опытвлэм пақылажат бштэш кэ-лэш; ти культурын пашаштыш науч-ный матэриалым постарэн миэнат, Кырык-Мары районыштыш ныр куль-турвлэ лошты шадангылан йарал вярбм йашныкташ лижы.

Совет сойузышты опытвлэм бшт-тымаш паша — социалистичэски мб-ланды пашан сбнзэ ылэш; ти сбн-завла сола хозайствам шарымашты сэк тйр да сэк бнбнн корным анжык-тат. Кырык-Мары районышты сола хозайства опытвлэ бштймашбм кб-зыт йэктэ шарэн шоктымы агыл. Опыт бштймаш пашам маланна ко-гонок шарэн колташ келэш.

Полын Ыдылмашыжы

Цаг:—
таг,
таг,
таг...

Поп:—
ох,
ох,
ох...

Попшы охла,
Попшы кола,
Попын курым кашарга.
Ужы шуэш,
Ужы кушкэш,
Ужы тоштым каранга.

Поп ыдылэш, кымал вазэш,
Ойхыралын тэнгэ манэш:
„Йымы, йымы, эх, йымына,
Колат ужат?—мә йамына,

Цэркыш бндэ халык ак ми:
Икты вэлэ—шоңы папи...
Со сәйтими... паки, паки...

Антыхриствләм сынғаш ак ли,
Мәмнәм сынғат...
Курым пьтә...

Цаг:—
таг,
таг,
таг...

Поп:—
ох,
ох,
ох...

Сарта цылгә цылгалта,
Попын шүмжы йылаалта.

Поп ойхыра,

Ойхан ыләш;
Тэнгә мыра,
Со ыдыләш:
„Йымы,
Ит пырахы...
Йымы,
Тынь ытары...

Чүдвәсәвләм анчыктәмә:
У Христосым шачыктәмә,
Антыхриствләм рашкалтәмә,
Ти колхозвләм йылатәмә...
Әх, коньэцөйм кандәмә,
Нинбым суйаш валәмә,
Адыш поктыл колтәмә...
Йымы, ужат?—коләнә“...

Цаг:—
таг,
таг,
таг...

Поп:—
ох,
ох,
ох...

Тэнгә поп ыдыләш,
Тэнгә „пурым“ шана;
Поп кулакын ыләш;
У ваштарәш шалга.
Йымыдымы тәгәмвлә,
Кулән коньэц пәләдә?
Поплан бндә—„аминь“:
Шукәш агыл, ак ли.
Топты
Кошкы!
Ужы
Кузы!

М э ш а к.

Лап лэвйшан, кыпыш пышан кудышты, лывйланжы олымым шаралталанят, пандашыжым кышкыла шагалтэнят, мындыр Тэрэндэ киялтэ. Солаштыжы тидым — мэшак Тэрэндэ манын мыскыдат. Тиды тишкы шокшыгыц йымышашланэн, төрөкшок попышаш гынь, йал сынцаэш тыкнаш бинжы ли манын, пырэн вазын. Тиды ладнан кий, тэрвэнжы шыцшы арашыввлэмат торцынжы ак покты, йшкыжым йвыртымлэ молитвам изи йукдон мыра:

„По-нитом-покры фарзона с колесни-и-ицами

Сокрушаяй брани мы-ышцею
высо-око-ою-у

Поем ему яко-о про-о-осла-авися“.

Сынцайжым цаток кымэн шынден тиды мыра да молитважым нымат ак ынгылы. Тынэ гыньят, тидылан кияшыжы йажо, йонгата. Олицягыцшы, куды прэны шэлыквлэ вашт, цаток чучын шындым амаса вашт, ыражан лэвйш вашт вэс мыры йук шкта: коктымшы бригадын ампычыгыц йуквлэ, ружымашвлэ раскыдын шактат; ти йукуштыжы кылтэ шимы машинан барабан йукшы когон утлаок шакта. Кынамжы куды тунь тэгүн аныят йал йук шактэн колта, имны сындалмы пйлышкы пыра, арава йук йочыргэ шакта. Тынэм Тэрэнтэ мыраш цярнал колта, пйлышыжым шагалтэн шында Кынам цилэ тырлэн колта да йыдымыштыш йуквлэм мардэж шыргышкыла намал кэя, тынэм Тэрэнтэ угыц мыраш тынгалэш. Тидын йукшы коргы йук ылэш, шүмым йвыртышы:

„Неопальная огню в Синай причащаяся купина...“

Всяка бо удобообращательная
благослаговивая

Уста витийствовати не могут,
тебе пети достойно...“

Тэгү аныят амасашкы трүк, чынь шуткаш тынгалы. Тэрэнтэ шып лин колтыш. Вуйта укэ ылэш. Эчэят шуткымаш шакта:

— Пачай, апостыл!— тудын йук шакта.

— «Эчэ» манын шаналтыш да Тэрэнтэ ольэн охлаш тынгалы.

— Ку?— манэш, йадэш.

— Пач, ато амасам пыдыртэм;— туньш йук попа.

— Ма кэлэш?

— Пачатат, палэ!

Брданшы йалвлэжыдон йычырик шактышат, амаса коргышкыла рушток пачылат кэш, тошты шундык тэрвэн лучок миэн сэпныш. Порогышты бригадир Миронов шалгалта. Пугыналы, сывэжым пывыралы, Тэрэнтэм анжылтэш.

— Киэт?

— Мэрцэм.

— Йонгаташты йажо вэт?

— Мэрцэм, манам,— Тэрэнтэ биньрал колтыш да шалахай вэл важложым кычал колтыш.

— Мардэж вашт ак кэ вара?— шэлыквлэм да ыражвлэм Мирон анжыктыш.

— Тыр,— Тэрэндэ маньы.

Тэрэнтэм бригадир пүлэ анжыш да пышкыды вашталшы йукдон йады:

— „Житейное море“ махань глостон мырат вара?

— „Воздвигаемое зря напасте бурело?“ Шестой дон.

— Палэтыш.

— Кыцэ ат палы. „К тихому пристанищу твоему притек.“*)

— Маньэ, притек, — Миронжы тиды сэмбын попа— тывэш, лывйланят олымым моло шаралтанят... Колхозын ампычыгыц кандэнат?

— Бидырем кандэн.

— Грыжэтыш кого?

— Кашташ акли. Ганьык гань. Тынжы малын токэм толынат.

Мирон пыракэш ошэмалт шыцшы картузыжым кыдашы. Пыракшым тышэц пачкалтыш да пйлышыжым шагалталы. Колхозвлэн ампычыгыц

*) Тындын тыр вэрышкэт толын шонам

эчэят молотилкы ружгымаш шакта, имньи поктышын шишкымжы пйлыш-шбшкы пыра.

— Колат вара? — йуквлә шактым вәкйлә Мирон анжыктыш.

Тэрэнтэ кужын шүлалтыш.

— Анвалид мбнь ылам. Лач сәк йарыдым шүшыраижок мбнь ылам...

Мирон тйдй лишкок миэн шагалы. Тйдйн ныгыды пандашкыжы коста-нык кәлэсбш:

— Тынь овәткбц вара бшкә сәмнй-этдон пашашкы ат ми гынь, вара бшкәок пәлы..

Тынгә маньят, куды бимблгбц ләк-ты, шайыкыла аңчалтәок кого ашкыл-вләдон ашкәды. Тэрэнтэ икманьар шалгалы. Гбды паштәк аңчалалы да бригадирбн кымда тупшы тама-хань кбләт шайыкы лин колтышат тидй когон шүлалтыш, амасам чү-чын шбндбш дә мбнгәшок олым вб-кбй пырән разы.

— Когон тынь гбцәт лүдым... Кәок!

— Йбмдблмблә Тэрэнтэ попалтыш.

Ампичбвләштбй ыржам шит. Ики-ащ пичбштбй тбрәдмбй машинәвлә-тбрәдбт, сә йуквлә шактат. Эдәмвлә ак ситәп. Нинбм цилә вәрә шывшә-дәт. Сәк кого кбрмә пашәжок шалга. Цилә эдәмжок пиш шәргбм бштә. Цилә цашбжжок шотышты. Кблтәм шывштышывлә пб рбйм шывштышывлә кәлбт. Кблтәм капналышывлә кәлбт Шуку, шуку эдәмвлә кәрәл ылыт

„Плавающего в молве житейских попечений.

С кораблем потопляеми грехи

И душетленному зверю приметае-
ма“—

манын Тэрэнтэ мыра.

Вадәш колхозныквләлән кок пәц-кә крәсинбм шывштән кандәвбй. Ку-жы цәротышты, иктбй гбцәт анзыц, ыжар битондон мәшәк Тэрэнтэ шал-га. Тидбй марывләлән тамам шайыш-тәш дә бшкәжбй ваштыләш. Нинбй дорц әртбшбй бригадир Мироным ужын колтышат, Тэрэнтэ шбп лин колтыш, марывлә шайыкы шагалы.

Кок прикәшбк кбрәсинбм выжалаш талашат. Тәвә Тэрэнтәләнәт цәрот шо. Тидбй битонжым шбндбшәт:

— Кок литрбм, — маньы.

Тбй жәпбнок пбркәшбкбн вуй мычашты йук шактән колта:

— Тырхалай! — манәш.

Польэвод Йәфим костанын анжа. — Ти әдәмлән крәсинбм пуаш тыр-хал, — маньы.

Прикәшбкшбй крәсин әтбм әрдбш-кбй шбндбш. Польэвод Тэрэнтәм парнәжыдон рокыжы сбгбралыбй.

— Попалташ улы, — маньы.

Тэрэнтә вуйжым брәзәлыбй. Тэрэнтә-лән попымаш ак кәл. Тбнәм Йәфи бшкәок тйдбй докы ашкәт миш. Йук лыктәок пулышыжыгбц тйдбм кыч-ыш дә лапка охол шайыкы нәнгәш. Тбштәкән, иктәт ак ужәп вәл, манын шайыкылажы анжалы да, Тэрэнтәм туран пәләштбш:

— Тынь ма вара, совсәмок пә-шәшкбй ләктәш ат сбрб ма? — маньы.

Йәфин нәлыбй кидшбм пулышыжы-гбц карандаш цацымла Тэрэнтә кыптыралы:

— Грыжа, — маньы.

Польэвод Тэрэнтән пулышгбц кидшбм нәлыбй дә тйдбм онгбц парнәжыдон чук шырал шбндбш.

— Чорт с-тобой, мбләнәм соикток дә вәт йәвлә попәт! кәләсәмә йә, кудышты ирмосвләм мырән киәшәт-шбй нвмат намыс агыл ма?

— Манамыш: мбнь ровотайынәм дә, грыжа әрбктәрә..

— Шим хангам ужынат?

— Сбязәәмәт нвмаланат ак йәры.

— Бдббрәт дон әргәтшбй малын тонәток ылыт?

Тэрэнтә лывшалт кәш. Цбрәжбй йакшартән колтыш. Манәш:

— Йәфим Йаковльәвич, нинбм мбнь поктәм дә, әтбә-әвән шамакым ак колыштән. Әргәм әрдбшкбләй плотныкылаш кәш шанән шбндән. Бдббрәм алашкыла кәнәжбй, при-слугыштыжок бблбнәжбй. Совәт власть лиәт, бшкә тбәтбәвләмәт кычән цә-рәш ак ли.

Бшкә хозәйстваштәтшбй грыжыдо-нок ровотайәнәтбш?

— Мәгбрәнәм.

— Эчәят вот мәгбрәш шоат... Качкашәт кбзбйтәш улы.

— Әль ак пуәп?

Польэвод охол шайыц ләктбй дә пбркәшбкклән кәләсбш:

— Ти гражданинлән крәсинбм пуаш тырхалал, — маньы.

Пркайшыкшы, „йара“ манмыла, буйжым мыкталгыш.

— Малын вара?—польэводгың Тэрэнтэ йады.

Тыдыжы шайыкыла сэрналтөөк кэлэбш.

— Покам чүчэн кишывлалән крәсиндөөк соты,—маньы.

Тэрэнтэ охыр битонжыдон мөйнэш токыжы ашкэдб. Паштөкшб мыскылен ваштылыт, шишкат. Токыжы мишят,—крәсин цилалән бш ситб манын, ватбжылән тидб кэлэбш.

Эчэ ик-кок арня эргэн кэш. Ыржам үдөнбт. Тэрэнтэ докы пашашкб үжаш иктат толтэлйт. Тидбм бндэ изишят өрбктәрбдэлыт. Тидбн дон здоровайыдэлыгат вәк. Тэрэнтэ пәрвишбләжок кудышты киэн, ирмосвләм дә тропарвләм цилә йиш йукдон бмблбштб мырән. Кнәш ситән колтаат, кавштавичбшкб кәә. Ватбжб дон бдббржб үә бмблбштб ылыт. Ватбжб мижбм шбдббрә, бдббржб „Тарас Бульбам“ лыдәш, кужын шүлалтән-шүлалтән колта. Эргбжб пашкудын кблätбм төрлә.

Пашкудыжы (тбдб бшкжб кулак ыләш) Тэрэнтэ дон эргбжбм тымда, Манәш:

—Тә нэзэрвлә ылыда. Тәләндә циләок пушашлык ылыт, Зэмльәм колхозышкы пүэндә? Пүэгдә. Нбл йәдо-

кәш?киндбмәт ик иәш ситәлыкым пушашлык ылыт. Властын политикб пинбдб: нэзэрвләм мондаш укә. Йажо политикб.

Икәнәк ирок, йуалгы мардәжләок шайа ләктбн кәш: „Колхозныквләлән лашашым пуат“—маньт.

— Кәок, марәм,—ватбжб Тэрэнтәлән мшәкбм кычыктыш дә тбдбм покта, талаштара.—Кәкә, ато мәнмән цилә лашашна пбтбш, пашкудышты эчэ ик вәдбрәм күслән кандышым. Йбләрәк кәмә, колаш мондышы... Цилән нәлбн колтат, мällәнәжб акат кот лиәш!

Тэрэнтэ гбнь ашкэдәш, йәлвләм эртән-эртән вәкш докы кәә. Сагажы нәлмб мшәкбшкб нбл пут пыра. Вкурат йәдоклан тблзәш пут рәдб...

Вәкшгың пбртшб мардәжләок тидб лүдбн кыргыж ләктб. Паштөкшб пырак вәлә шагалы, лач кәкләок кого мшәк ләктбн вазы. Тэрэнтэ польэводым пәл кәчб кбчәлбн, кбчәлмәшәш йангылән шбнзбн. Тбдбм кавштавичб пбсмәнәш Тэрэнтә мон. Кымшы бригадын әмпачбшкб польэвод кәә ылын.

— Йәфим Миколойыч,—тидб сбгыбрә,—ик кок шамакәш шагалалай! манәш.

Польэвод бшят сэрнал вәк.

Валэндин Ивәнәз

Ш ү м п э л в л ä

... Пароход идет,
Да волны скалами,
Будем рыбку кормить
Эх, адмиралами!..

Кырык тбрдон Ракитино солашкыла валышылажы, Васька марым вәлә шәлбштәш, анзыкылаашым ойхырмашыжы моло нымат укә. Пулышәшбжб пынан шбцшб кәрәмән кавальериски кбтык виндовкым сәкән. Ләвббрә шәпнән шбцмән, шуку чимәшәш ландылат шбцшб шинәл пачвләжб парыс гань лывшалтыт, йал вурдывләжбм лывшалт, шәргәлт кәмбштб йбдә тагылыгән шбцшб

пылвуй мычашвләм кайыктат. Йәлвләжбм пыракәш шбкш валган лишб обмоткывләдон итбрән вбдбл шбндән. Кышкәдәлтшб ботинкбвләгың каштыргән шбцшб савыц бшштбр пблбш лавштан блбштәшлә ләктбн шбнцбн.

Тбнгә гбньәт, Вайскым худа ыргәмән ыламыжы важылтарыдә. Тидб киндбвләжбдон кымдан маршируйән; кынам тинәм ләпкәшкб валышы кү-

кшбй салтак калпакшым төрлэлтәлбн. Калпак ләпкәштәйжбй йакшар ләндә лаштык мардәжәш мадәш. Аваргалшы сбнцәхалвлә лоштыш кловой изи сбнцәвләжбй йбйрәнбйт, изиш шәлбйлдәлшбй тбйрвбвләжбй йбйрәнбйт, лбәпцәкәрәк нәрбйштбш цббгәк-шадыврәвләжәт в ә к вуйта йбйрәлтәлбнбйт.

Васькы кужы ашкылдон ашкәдбн дә тидбйлән кәашбйжбй пишок ирбкән блын, сола докыла тидбй агыл, сола бшкәок вуйта тидбй докыла лишбйләмбн, вәштарәшбйжбй толын.

Сола лапата вәрбйштбй шбнзә, лапа пындаштылаок шәргәлт вазалын. Ныл оголан ыжар усадывәвләштбй пөртвлә рәдбн-рәдбн дружанн шбнзән кәәт. Пүәштбй кәчбй ши тәнгә постол тьолгә кайәш. Васькы, кидшбйм ләпкәшбйжбй әнгәлтәнәт, солам анжылтәш. Тәвә, йал парнәвлә мычкы тидбй шагаләш, шүжбйм комбыла вктә, корныгбц ордбйшкбй карангәш, кыткы шүнгә вбкбй куза дә, сусун сасла:

— Ужам! прават! ужам! Тбйвәш, изи пөрт шбнзәлтә... Кым и пәрви кым окнбжы кыцә блын, тбнгәләок кодыныт... Әви-и! Вәштарәшәм ләктбймә, шонгы вуй! Васькәәт толмымат ат шиж...

Васькы пурын вәштыләш, кидвләжым шәрә дә, тәгүлән әнәт попымыла пурын кәләсә:

— Прават ак шиж!—маньы.

Вара, кыткы шүнгәгбц тбйргәштәят, солашкы әчәят чбнббйрәк ашкәдәш.

Солашкы пырыманшты корны кок вәлнбй тагынамшы, көргән үвлә нбйлбйт шалгат. Кужы әнгбсбйр бйлбштәшән вбйцкбйж үә вәштырвлә, мардәж лывшалтарымәшәш шәкләнәлбн шолдыгә мырат. Уәвлә түрә шоат, Вайскы шагал колтыш, прәжәжбйм сәк кәтә бйражйәктәок даткыдын шывышл шбндбш. Калпакшым кыдашы, лапапындашыжым шбвбйләлвбйдтон нөртәләлбят, кыцә шон шагалт шбйцшбй йакшар үпшбйм нбйәлтәлббй дә вара солашкы пырыш. Ольицәштбй иктәт ак пәләп, шокшәш сырлән вәцшы пивлә вәлә йалахайын оптат. Васькы, простан цүдәйән, т у а н солажым анжылтәш.

— Прават кым и пәрви кыцә блын, кбзбйтәт тбнгәок ыләш. Тиш-

тәкән рәвольүдйжәт вуйта укә. Райзы вбйсбнцә тбйвә урын валән дә Игнатовын пөрт йылән кән. Мошьжы гбннь, кым и пәрви кыцә блын, кбзбйтәт тбнгәләок ыләш,—Васькы шанән.

Бшкбймбштбн пөрт докы миән шоат, прәнвәвләжбй прәйбидәлбйт вәл, манын, прәнвәвләм пәрәгән кычал анжыш. Вуйжым комдык бштбш дә шәләнән шбйцшы лбәвбйрән олымдон ләвәдмы пөрт ләвәш вбкбй анжалы. Хозала анжал сәрнбмбкбйжбй ижбй кудвичбйшкбй пырыш.

Кудвичбйштбй мытык кәпән мыгырырак папа кукшы намозым крәп-лбәдон ыдыркала. Тбйдбн кбйрәнәлгбй тбйрвбвләжбй тыгыштымөк мыньымактылыт, вуйта папа тамам пырәш әл тамам пбйжгә машаналтәш. Васькы пырән шагалмыкы, папа пәшәм пырахән шуш, дә, пыдыранзык кого сбнзәвләжбйм кыптыртән шбндәнәт, пырышы әдәмбйм тусарән анжалы вуйта тамам әшбндәрә. Васькы кидвләжбйм анзыкыла вктән шбндбш дә пбйжбйм ганьыракок нбйжгә йукдон кәләсбш:

— Әви! тидбйжбй вәт мбнь ылам! прават мбнь.,—маньы дә ольән ловыгә вәштыл колтыш. Папа ышмажым кәрән шбндбш, шүләшбйжбй воздух ак ситбйлә чүчәш, дә бнббйрбйм йукдон, талашән попалтән колтыш:

— Васүшка!.. Васәтка; толынат... мондыдәләт... йаратым әргәм...

Әргбйжым әлтәлән шбндбшәт, папаәт мәгбйрәл колтыш. Васька әвәжбйм луды вуй савыцшыгбц нбйәлтә дә ольән попән миә:

— Тәвә... прават! малын вара мәгбйрбймбйлә? сусу лимбйләш! Әх, шонгы вуй, әлбймә, сбнзәләлбнә, махань бйлбймәш, циләок шайышт пу...

Васькы әвәжбйм пөртанзыкы видән кандыш. Нинбй коктынат кыпышәш ыжаргыш ташкалтышәш шбнзәвбй. Васькы әвәжбйм сәдок вуйжыгбц нбйәлтә, тбйдбн савыцшат шайагарәмбшкбй йыжнән валән. Әргбйжбй әвәжбн вбйцкбйж дә шәә үпшбйм мытык парнәвләжбйдон ольән кычылтәш.

— Ә, шонгәмбнәтбш! сөдбйәмбнәтәт, мбнь кәмәм годым, әх, махань свәзә ылат ылыы вәт... Хыть вәнчәйәш нәнә ылыы. Прават... Аркашкыат

вэсы лин вэкат. Тиды пэрвижат потыккälä эдем ылы. Мäймән сэмнйа сэмбнъ агыл шачын: цырэжы ошы, киделäжы вйцкйж. Тынь тидым, шонгы вуйэтдон, жäläйәнät, шим пшäэш тымдыдэлät дä толкыжат тидын укэ дон иктй: лбäэрä, нымалан йардымы ылэш. Тынгэ гйньät, мбнъ тидым йаратәнäm. Тиды вэцын лоэш вадмашэш мбләнэм шуку рädы шбйргй лугбй моло нопазән. Аркашкы дон коктын мä пиш дружанн бйләнä ылы. Вйдтон йөрәнät когонь нам айырән ат кэрт ылы, прават!

Äвäжы мägйрäш цäрнйш. Цытырälт-цытырälт, эргйжн таныла пулшышкыжы вэлэ гат пбзбйргән. Васькыжы сэдок попән, йаратым äвäжылән цилäок шайышт пуаш манын, шүмбн ольән кытырән.

— Эх, шонгы äвиэм, Бокова Лбнкам äшбндэрэт вара? Тывэш, мä сагана фронтышкы кэш. Вот тык бдйрämäш! Шижät вара, äвиэм, вырсы пбтймбкй мбнъ тидым вätй лыкэш нälнэм ылы...

Васькын йукуштыжы бжäläйбймäш вивклä шактән колтэвбй. Äвäжы цат äлтälәнät, сбнзäжбйдон шбйрән пыткаш тын'альвбй.

— Вот бдйрämäш! Пишок йажо ылы вэт, прават бкбä! Цилäок тиды вэрц пунэт дä эчэ ак ситй лиэш. Ош гадвлä тэвэ тидым мутгән пуштэвбй. Нбэвольä тэмдэвбй дä вара блышбймок рокушкы мүдән шбндэвбй...

Васли пүжым йычыр-йочыр бштән колтыш.

— Тышэц вара мбнъ пиш костан линäm. Пиш когонок костан! Маньар ошывлäm саблыдон роәнäm, йыштикдон чүчәнäm, пулькадон ражавдәнäm. Икәнäk кы'эдäлмбнä годым, мбнбн йалэм роалыныт, вбйр пбйрхä. Мбнжы арышы гань ылам, ныма карштышымат ам цакы, ошывлäm шйäm, нбнбй вбкбй пырэм. Когонок костан лин шбнзбйнäm. Цилäок äшбндэрән миэм: Лбонькамат, ошывлән кидэш йамшы йалдашвлämät, мәнмән эртбшй нымалан йардым блымäшнämät...

Васькы цäрнäl колтыш. Ул тыр-вбжбм пүдон пырыл шбндйш. Äвäжы эчät ольән мägйрäl колтыш.—

— Эх, кого орлыкым ужшы, Вас-äткаэм,=манэш, пбжä.

Васькы лөпкшкбжы йыжншы калакым төрлälтälлы дä ласкон кэлэсыш:

— Ну, шонгы äвиэм, ит ойхыры! Колат, мбләнэм Москвагыц ордбнбм колтат. Ошывлäm тэвэ шин пбтärән-äät, вара йажон бйлälтән колтенä. Пöртнäm төрләнä, хозайствынам йбндärәнä. Прават йажон бйлäш тын'альбнä. Ну äлок пöртшкбй пырәнä, кбнбйлок, шонгы äвиэм!..

Äвäжы, лүдбн кбнбйл шагальат, талашалын пбжгälтән попалтыш.

Аркашкэт, Аркашкэт тиштй вэт! Тагачы йыдым шайыцын толын пырән. Жөрән мбнгэш кэш сöрä. Тынь тидым ит öрбктärй ылнэжы...— манэш.

Васькы цүдйән колтыш:

— Аркашкы! Шүмпälэм! Тынь вэт сирәнät ылы, тбдät фронтышкы кән манынат, ылы. Ну, жөрән мä тидым ана колты. Мбнъ, äви, тбләнэт кэлэсбдälэмбш: иргодым вадэш мәнмән эшэлоннам колтат шбм ман вэт. Тэвэ, шүмпälэм дон и кәнä! Ох, икәнäk анжыктынәнä ылнэжы! Прават!

Васька, пырымыжы годым, амаса күшбл косäkэш вуйжым сäväl шбндбш, дй пурын ваштыл колтыш:

— Ыжат, махань ылэш, вуйым шиэш... Амасанам мондым гань лн-нäm...

Äвäжы дон эргбжы пöртшкбй пырävбй. Шимэм шбцшй пбйкätä иконвлä турэ, стöл лошты сämбйрбк эдем шбнзä. Тидын тбйрвбвлäжы цат пбзбйрäl шбндбмвлä ылыт. Ангбсбйр луды сбнцävлäжы оролымла дä пбсбн анжылтыныт. Васька пырән шагалмыкы, сämбйрбк эдем öрдбшкбй каранг колтыш, пöрт стәнбä тэрвән миэн сәннбш, кидбштбжы сыкыр шулмы кбзбм кормэштән шбндән. Пулышыжы гбц тумышан кбрән пинжäk йыжнән валыш.

Васькы пүгйрнälбй. Пулышыжы гбц винтовкым кэдärән шуш, патрондон рйбймблäжы затворым шылтшолт бштйш, дä чбнъ сбгйрäl шбндбш:

— Кошкән пöтбй!.. Гад!.. Колы!— маньы.

Васькан пуры ылмыжы кышкы

вара йамы! Ул тёрвэйжы валэн кэш. Ош пүвләжым кайыктөн шындыш. Нәр дорцын тёрвэй охолвлә докыла кәлгәй пөрәмвлә лин колтәвэй.

Васькы тынгыш гань лин колтыш. Самбёрк әдәмәт тынгын кэш. Ольән йыгырән-ынгрән, сәдырә мычкы шонгы авә ныл йала кәә, Васькын винтовкыгыц кәчәлтшы кәрәмбим кидшыдон кычән шындын.

Васькы шагалынат шалгән. Тидын вуйыштышы шуку шанымаш пачәлә-пачәлә әртәвэй. Пүә вәс сирейштыш бирвәзйвлә шимәшгыц Аркашкы ытармыжым ашындыршы, коктын нүштәләш иқараш тымәнмәштәйм ашындыршы, иктәй вәсәштәйм когон йаратән йләмбәштәйм ашындыршы. Сәдынонок, шүмпәлжын пулыш вәлнәш погонвләм анжаш тидылән пишок когон йасы ылын; анжән-анжән видй пушә дә пушә орлана. Погонвләжы нижний чинбн ылыт гынәт, соякток тиды ошывләән выжалалтшы ыләш.

Орландарән дә мутән пуштмы Бокова Ләнкам тиды ашындыршы, пәрвиш Аркашкам, — йаратым шүмпәлжым ашындыршы, стәпвләштә, лапата вәрвләштә шүн кишә тәгвләжым ашындыршы дә, цилә ойхыжым, цилә шбиджым кәләсән пуаш шамакым мотә. Васькышты кәрәл шамаквлә колән пйтәнйт. Винтовкын лүмб кагакшы докы парняжыдон шоат, тиды урмыжмыла сьгйрәл колтыш:

— Тынбәйм мәнә, ош гадым! Тынбәйм мәнә тиән пи вәрәшок пуштам! маньы.

Тәгә маньы гынәт, Васькы курошым йш колты. Авәжы вйрбим шывбим йәктәок кахырым гишән агыл, Аркашкы цыгырәш тынгәлмб гишән, тидын йа лжы айынән шыцмб гишән, тёрвйвләжы ошәм кәмб гишән, ағысёр сьндәвләжыгыц сьнзәвбд йогән ләкмб гишәнәт әчә Васькы тидым йш лү.

Васкылан тосадна. Тиды йёрнән колтыш. Кыцә вара тосадна агыл: шүмпәлжы, кәрәк тышман ыләш гынәт, йәвләлә колән ак мыштыш, лүдын колтәнбш. Тидын Лёнкажым тывә нәлшәш: вёр кымдыкәш шин пиштбмб Лёнка изишәт мәгырыдә, икәнәкәт: „идә тәкәл“ манын ошывләм тиды сарвалыдә. Кәләсәнәт

мыштыдымы кого йасбим тырхымлажы тёрвйжым вашток пырыл колтән. Аркашкым лүәш пырахымыкыжы, цилә улы шбиджым ик шамакдонок Васькылан кәләсбмб шо. Ти шамакшы әдәм шүм вашт кәшб ганьок, сүк шотыштыш тышманым ләврә ләш ташкәв шушы ганьок силан лижы. Мытык тулан винтовкым кидшыгыц колтыдәок, ти шамакым Васькы пыт кычәлбй дә... шанән лыкты вәт. Газәтбштә ужмы картинбмб тиды ашындырән колтыш; картинбштәжы: кым вуйан кышкы пйтёрнәлтәш, красноармәйәдшб кышкын вуйвләжымроа Картын ләвләнбжы шалдран сирән шындымб: „Бәлогвардәйски гидры“ манмы. Тәвә ти шамакым Васькы кычәлбн. Винтовкыжым колтышат, әдәмбим пиш когон ужын кәрдтәйм йукдон сьгйрәл шындыш:

— Тынб гидра ылат! Бәлогвардәйски гидра! Тәвә тынб кү ылат! Ләмбнок гидра ылат! — маньы.

Когон лүдын колтышы Аркашкы, пүвләжы вәлә шолтыгә шактат, — цыгырә. Васькыжы, винтовкыжым бирәл-бирәл колтән, лүдышын сасла:

— Гидра! Гидра! — манәш.

Саслаш цәрнбмбкыжы, когон йагылымыжым пылуывләжы цытырбмбим, логәржы кошкымым, качмы шомыжым Васькы цаклән колтыш. Стәл вәлнәш ылышы бштә ләм плошкам, сыкыр нәрбим, Васькы сылыкын аччалалы дә, кыләә гань пижшб шывыльвбдшым нәлбн колтышат, йагылышыла кәләсбш:

— Тынб, Аркашкы, мбләнәм пуштшашлык тышман ылат гынәт, мәнә тынббим кызыт ам лү. Кидәм ләвбйртәш йбйрәм. Дә тынб, гидра, нәрәшәт чангы: вырсышты вәш лимбкына, „мәнббим пожалсты ит тәкәл“ ит ман, соякток пуштам!

Васькы сәрнәлбй дә ләктб. Сәнбйкыштә тиды шагалалы. Кышәнжыгыц вбдәлтәшым ольән лыкты. Кёрән сатын пйткыкым пәрәгбмлә шәргәлбй, сәнбйкыштә кишб польәнәш тидым пиштбш, каштыргән шыцшб лапажыдон тидым нбйәлтәш дә бшкә дурәшбжы попалтыш:

— Нәлок авәәм... Чиок, шонгәм... Йәк пәләк тыләнәт пәрәгән каштым вәт... — маньы.

Вуйжым кымыкырак бштэн, кит-шым сакэнат, Васькы корны мычкы станцишкыла ашкэды; ботинкыгыц лэктын шыцшы савыц бштырдоижи мамык гань пыракым пыргыштыл кэш. Тывэш, эчэйт ебцкыж укшвлэштбидон шолдыгэ мырыш ныл тошты үвэлэм эртэн кэш, кужын шүлэлтыш, кэсбэрнал колтыш, вуйжым комдык-рак бштбш да, шайыкыла анжалтэок, корны мычкы чынь ашкэдаш тынгалы.

Ик манбарым кэмбкыжы, Васькы сола вэцбнла кырблт-кырблт кэшб мбндбр йукым колэш. Вуйта тэгү аһыат, мочгыц кэнат, палшаш үжэш. Васькы ашкэдаштыжок вуйжым шайыкыла саралы. Ваштарэшбжы анжшы кэчбгыц сынзэжым мүдымла лапажым лэпкээшбжы аһалтышат, йалвлэжым кымдан таралтэн шагал колтыш.

Тидым Аркашкы покта ылын. Самбрык эдем корныштыш цила лаксаквлэшок шыналт-шыналт кэн вазын, анзылыш корныжымат тиды

вуйта ужтэ. Шыналт вазешат, эчэ мбнгэшок кыньыл кэа. Мбндбрцбнжы тиды йүкшы гань ылэш. Шалэнэн шыцшы үвлэжы мардэжэш йожалтыт; талашэн шыналмы пинжалшы ик пулышыжыгыц йыжнэн валэн кэн. Йукшы йамэшкок тамэм тиды пиш чынь сгыбра; сгыбрымашэш шүлбшыжы пбтээт, шбренок сгыбрашбжы цэрнал-цэрнал колта.

Васькы шүмпэлжым палэн колтышат, мбнгэшок шбдбн анчал шбндбш да кидшбидон винтовкыжым кычалыт, вара ынлымыла йбрэлтэн колтыш:

— Кыргызат ма сукин ког? Сола мары ылмэдбм шижыц видны?.. Кыргыз, кыргыз! Мбнь тынбнн шалэнбш үпэдбм шэрэм, колаш мондышы. —маньы, бшкэжы сусун йбра.

Тиштэкэн Васькы пбртбштбш гыцат когон йаңылымла чучын колтыш. Тиды пулышыжыгыц винтовкым кэдэрэн шуш да корны тбрыштбш шудэш нэлбн валэн шбндат, шүмпэлжым вычаш тынгалы.

Вас. Патраш.

„Красный Октябрь“ колхоз

(Пбтартбш)

Шуды годымат молы бригадывлэгыцат анзыц, пбтарлиш бригады пашам бштэн шоктээ. Бригадыржы Николайэв Кбргөри, пашам йажон организуйэн мыштэнат, ти гишан колхозгыц кым мэтбр ситцбм, польитотдбэл гыбн ик мыжыр тыгыр, йалашым прэми шотэш пуэвы.

Николайэв Кбргөри, сары кого пандашыжы вэлэ вбсэлт кэш, стбл докы толын шагалы. Анжэжы гынь тошты годшы кого пандашан гэньэраллаок чучын колтыш. Гэньэралвлэжы вэлэ нимахань пашамат бштэк ак мыштэн ылы. Салтаквлэм „пушка пайэш“ шотлэн вырсывлэшкы шбшкыныт. Салтак шотышты агылы. Шинбт. Мыскылэнбт. Кого пандашан гэньэралэтвлэм труйшывлэ пиш когон йаратыдэлбт.

Николайэв „гэньэрал“ ылэш. Толькы вэс статья. Тидынат салтаквлэжы улы, тиды „салтаквлэжым“, кого кинды шачмашкы нэнгээ. Колхознык салтаквлэштб тидбм йаратат, колыштыт, Николайэв топылот пашам бштээ. Пашам палэ, пашам йарата.

Николайэв Кбргөри, Красный „Октябрь“ колхозын сэк йажо бригадыржы, прэмим нэлэйт:

— Йажон ровотайэннэ, анзыкыжымат эчэ пытрак кычаш сбрэнэ,—мбньбн бригадем пашээш топылоток йамды ылэш,—маньы да, колхозныквлэм анжалыт,—тынгэ вэт?—манын кэлэсыш.

— Коньэшины тынгэ...

— Маньэ...

— Эчэат пыт кычэнэ, — манын колхозныквлэ попаш тынгаальвэ.

Прэмим плучайэнэ, Нылолайэв тэнг сусу, кого почот дон колхозныквлэ лошкок кэйш тэрвэнэн ылы. Ти нүж вэц, президиумышты шбинзбшб, Йурнбштбш ровочый Лосэв тэнг кынбл шагаль дэ:

— Тырлал, Ныколайэв тэнг, ит кэ, мбнь ик шайам кэлэсэлэм, — манын шайам тэрвэтбш. — Та пэрви, имэштб, анзыл и пашам худан бштэндэ, стьонашты кэчбш дьнаграмывлэгбцок тидб кайэш... Тблэц пасва, паша бштэшт игбц ишкб тэ тымэнь миэндэ. Икараш ровотайаш тымэньаш, колхоз бштэш куштылгы паша агыл. Колхозышкы ушнэн, бшкэт хрэсаньвлэн бблэмашбм тбнгбцок вэс сэмбнь, социализм сэмбнь сэрйа колтымыла. Цилэ эдэмвлэм угбц бштбмблэ... Тидб куштылгы паша агыл, сэдбндонок колхоз пашам йажон кычаш кэлэш. Дысциплинб, производствыштыш ганьок пинбдб лижб... Производствомат йал вблкб трюкок шагалтац пин нэлб ылы. Ровочый класс цилэ уатшыдон кычэн, промышленностьым йал вблкб шагалтэн... Колхознык тэнгвлэ, Ныколайэв тэнг! анзыкыжым кого киндб шачыш вэрц эчэат пыт кбрэдэлдэ. Тамдэн, колхозныквлэн, киндб лиэш гбнь, ровочыйвлэнэнт, цилэ трукышбвлэнэнт бблэмаш тэрлэнэ. Ровочыйвлэ промышленностьышты кыцэ ровотайат, тбнгэок ровотайыда... Икараш паша — кого паша. Икараш паша — цилэ нэлбвлэм, цилэ йасывлэм сбнгэ.

Лосэв тэнг тэнэ попыш-попышат: — Ныколайэв тэнг, Йурнбштбш ровочыйвлэ тблэт ти прэмим пуаш шүдэвб, — манын Ныколайэвлэн ик мыжыр мижгэмбм дэ пижгомым прэми шотэш пуш.

Музык тушым эчэ шакташ тынгалыб.

Йурнбштбш равотныда Пыхтына эчэ лэктб, тидб цилэлэн шалэм кэлэсбшэ, колхоз прэдседатвэлэн йажон паша бштбмашэш прэмим ик мыжыр шарга кэмбм пуш.

Пашам йажон, вэрэмаштб бштэн мимашэш, государствалан цилэ заданьывлэм вэрэмаштб тұлэн мимашэш полбитотдэал дон МТС „Красный

Октябрь“ колхозлан почотный грамотым, 350 тэнга оксам, вырсы паша вьмэньаш винтовкым, противогазым прэми шотэш пуэвб

Кырык Мары МТС — Политотдел
Михайлов тэнг

СЭК ЙАЖО УДАРНЫКВЛЭЛЭН КИНДЫМ МУЗЫКДОН НАНГЭН ПУЭВБ

Погынымаш пбтбшэ, колхозныквлэ цилэн тугб лэктэвб. Ольцаштб халык пин когон шукын погынэнбт. Колхозвлэ йажо ударныквлэштбм паша тымэньаш колтэнбт, бшкэт хрэсаньвлэштб колхоз паша анжаш толыныт. Цилэн попымым вычат, пурь тымдышы анзыкыла кэйш корны анжыктыш шайам колэнбтб. Ти шайам сэк когонжок пбртбшкб пырэн кэртбмвлэ вычат...

Музык дон, нбл возэш пбтэриок Кильйаков Иван докы киндбм шывштэн кандэвб. Погынымашгбц токыжы йактэ бшкбмжбм автомобильэш шывштэн тольэвб. Тичтб изи митынг. Митынгым МТС полбитотдэал начальнык Михайлов тэнг пачат, шайам полбитотдэал лбмдон Пэтухов тэнглан пуш.

-- Тэнгвлэ, -- Пэтухов тынгалыб, -- Комуньиствлэ цилэ сандэлыкбн цбрэм,

эдэмвләм вашталтат. Ашбндәрдә тошты ылымашнәм, ашбндәрдә укәштәй ылымашнәм, кызбәт тәгәнә ылымаш ма?.. Кого ашбнрәләм мә пүәнә, тишәк элэктростанцивләм бштәнә, завод фабриквләм угың стройәнә... Бндә мәнмән автомобиль, трактырнавләят улы.. Тошты шагауыым, сәпандым, шукәш агыл, музәйвләштәй вәлә ужаш тәгәләнә. Нинбә мәнмән ылымаштәйнә ак кәләп, нинбә дон анзыкыла когонок кәш ак ли. Мәләннә у машинәвлә кәлбәт, у машинәвлә дон ровотайаш—у эдәмвлә... Мәнмән сәндәлбкнән дүрәжбә вашталтәш, тидбәм бшкәок ужыда. Ашбндәрдә тәнә шошым ир үдбмашбм. Кыды-тидбә шалгышы,—мбнбнн колышышывлә лоштат, ир үдбмаш ваштарәш попышывлә ылыныт. Парты ир үдәш шүдән. Колхозныквлә дә бштәт хрәсәнвлә ир үдәнбгәт киндбә лачокк шоныт. Ир үдбмаш кого киндбә шачышым пүән... Тидбә сәндәлбкнән дүрә вашталтмаш агыл ма?

тәш изи ситидбмашвләмоок цилән, лин пбтәрән колташ колхозвлә анзылыны кызбәт кого пәшә шалга. Мә лоштына культуры пиш чбдб, ирән ылымаш вәрдү кбрәдәләш кәләш... Цилә колхозвләштәй момоңа липәшлык..

Анжалда тәвә, бшкәт хрәсәнвлә, мә кызбәт Кильйаков Иван докы киндбәм кандәннә, тидбә пәшәм йажон бштәнәт, тәнә улан лиәш...

Пәтухов тәг шайәм пбтәрбшәт, киндбә возы вблкб „Красный Октябрь“ колхозын йажо ударныкшы Кильйаков Иван кузыш.— Курымәмәт мбнн тагачы кәчб йактә автомобильәш шбцтәләм. Тагачы курымыштәм пбтәрли МТС польитотдәл сәмйәә мбмәт дә бшкбмәмбмәт машинәәш токына шывштән кандыш... Мбнн пәшәм йажон бштәнәм, нгынамамат пәшәшкб ләктәш мбнббм үжбн каштәлбт... Анзыкылаат әчә пәт йажон пәшәм бштәм. МТС польитотдәл начальныклан пиш кого тау, мәнмән колхозым шотәш пиштән... киндбәм

Картинбштәй; ударныквлә дә ударныцбвлә

Альиков Пәтр погынымашты тагачы попыш, тидбә шушыртәнбт гбнбәт, колхоз кбләт дорү тидбә карантә, бшкбмжбн курымжымат тидбә бжәлбйбдәок шалгән, колхоз киндбәм пәт пәрәгән...

Колхозышкы пырымыдон эдәмвлә тәгә вашталтыт...

Колхозвләм йажон пинбдәмдәш, колхозвләштәй дьисциплинынәм лүк-

музык дон тәгә прнймайаш пиш кого почот...

Кильйаков шайәм пбтәрбшәт, тидбн кбләтбшкбжб ровотайымы киндбббм шәләтәш тәгәләнә.

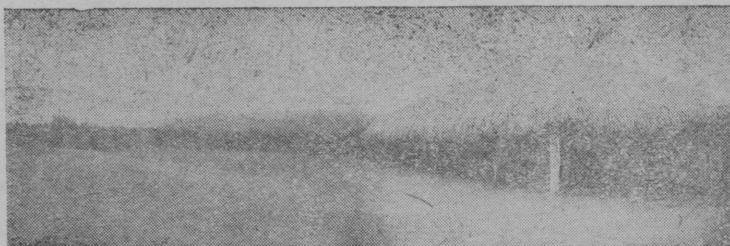
Киндбә йәстәрбм годым колхоз ышкәлтымывләлән ышкәлым пуш. Курым нәзәрбштәй ылымаш колхозныквлә ышкәлым плучайәвб, сусун токышты видән кәвб...

Кильяков И. дорц музыка паштэк, киндй обозы, хынавля, бшкэт хрэ, сәнвлә, вѣт колаок, сола мычкы, вэс сирбшкы Алдатыѣкин Митри доко кэвѣ.

Халык лошты ашкэтмаштѣ, йәлбѣм анжән, музыкым қолыштын, бѣлбѣмш вашталтмашымат әшбндәрән миэтәт, ышышкы иктѣ пыра:—Махань кого силан парты ыләш. Кыцәлә әдәм-

— Бшкэт хрәсән тәгвлә, колхозвлән бѣлбѣмш ужыда бндә: колхозвлә кәчбнъ анзыкыла кәйт, пингбдәмйт, колхозныквлә улан лит. Тәжбѣ колхозышкы малан ада пыры, мам, вычәдә?

Труйышы хрәсәнвлә анзылны кбзѣйт ик корны вәлә, ти корны—колхоз. Колхозышты вәлә улан, йажо, вәсәлә, соты бѣлбѣмш лиәш.

Колхозын Общй двор

вләм вашталта. Бшкэт хрәсәнвлә колхозышты кыцә вашталт миәт. Нәлшәш йә Алдатыѣкин Митрим. Пәрви тидѣ бшкѣмжбн хозәйствам, бшкѣмжбн вуй пукшышашыжым вәлә шанән. Худа, тоша вѣлбѣжбм, шага-вуйжым пәрәгән. Машинә нәләш мо-ло йбѣвѣрт шуку шанән каштын. Кәрәк шаны, нәлбнжбѣ соикток кәрдтә. Машинә нәләш агыл, вуйым вәлә чуч пукшән лыктын. Кбзѣйт Митрин бѣлбѣмш тѣгәннѣ агыл. Социализм корнышкы мбнгәш пөртѣлтѣлмѣлә Митри сәрнәлт кәйән. Колхоз хозәйства вәрц когон кбзѣйт кбрәдәләш. Колхоз хозәйствам пингбдәмдә.

Тәгә шанән кәмәшток Алдатыѣкин Митрин пөрт турәкбшкәт шон шагална. Тиштәт изи митынг. Райисполком прәдсәдәтәль Малышев тән попа:

— Колхознык тәгвлә, тәнә шуку киндѣм плучәйәндә. Качмыда гбц ти киндѣ ута. Государстван заданымат цилә тә тұлән колтәндә. Уты киндѣдәм кбләтвләштѣ такәш киктәш ада тбнғәл. Выжалаш тбнғәлбдә. Парты дә Совәт власть ти киндѣм копәратывләшкы выжалаш үжәш. Ик пбрцѣ киндѣмәт спәкулянт кидѣшкы идә выжалы..

Ильич лампы чүктәлтѣ.

— Анчок, анчок.
— Тыл чүктәлтѣн.
— Иктәт бш чүктәпбш.
— Луат ик лампышты икәнәшток чүктәлт шбнзѣ.
— Масакөкыш.
— Олбидәштѣ, пөртѣштѣ.
— Эльәктричәствы вәт тидѣ ыләш.
— Маньә, ну-у, мәләннә учитьѣл ти гишән шуку попән.
— Махань соты ыләш, крәсин лампәт вара?

— Эльәктричәствы соты вәлә агыл, машинәвләм әлктричәствы сәртән кәрдәш, нырым пышкыдәмдә, пөртѣм брѣктә дә качкышымат эчә шолтән кәрдәш.

— Шукәш агыл, цилә колхозныквлән пөртѣшток әләктричәствы лиәш.
— Маргрәс — Ильич сотым пуа, — манын шайыштыт, брвәзѣвлә правләннѣ йбѣр погынән шагалыныт дә окнә вашт пөрт кәргбшкы анжат.

Кудвичѣштѣ трактыр турга. Шкив дьдинамым сәртә. Дьдинамо проволкы мычкы әләктротокым колта. Провылкы мычкы кән, ток пөртѣшкы, аркыштыш кож укшвлә лоштыш лампышкы попаза. Кож укшвлә лоштыш лампывләштѣ, шим пбцкәмбш йбды-

штэт, шьдйрвлä тьылгыжалтмылаок мьндйркй кайыт.

— Тэхэнь сотыжы цилä колхозныквлän пöртйшток ьлгэцй, — маньын колхозныквлä попат.

— Пиш йажо линэжы.

Соты, йажо столовыйшты хынавлälän «Красный Октябрь» колхозныквлä пукшат. Стöл вьлкй паткагыльвлäm, таравлäm, олмам, булкывлäm, пэчэньём лыктын шьндөнйт.

Пуйырым йуктат.

Качмы лошток музык шакта.

Хынавлä, колхозныквлä шуку эчэ вэсäläйэвй.

Йажо ударныквлäm автомобильэш катайыктэвй.

— Ылёмашэт тьнгälälтэш вэлэ, — маньон шонгы колхозныквлä попат.

Соты, йажо, вэсälän, улан ьлёмаш колхозвлäштй вэлэ лачокок лин кэрдэш.

Пьнгэль - Парньингашьштй эльэктричэствы ижй пьтэри сотэмälтйн дä остатка рädй агыл. Промышльэностьым дä сола хозäйства пашävлämät когон анзылтэн колташ палаша Маргрэсём стройэнä.

Маргрэс сändäлбкнän цилä цьрэм вашталта.

Цилä колхозныквлän томашкок Маргрэс сотым пуа лиэш.

Маргрэс машинävлäm сарташ тьнгälэш. Цилä ьлёмашьым вашталта.

Сэдьндонок Маргрэс стройымашлан цилä колхозвлäок палшышашлык ылыт.

* * *

«Красный Октябрь» цилä пашävлä—доньон тэнэ анлы рädйшкй лäктйн. Ти бштэн шоктымаш пашävлäm пингбдэмдэнät, анзыкыжымат кого сьнгбмашвлäm колхоз бштбшашлык.

Бирүчов.

Тымжынй ьрвезьвлälän йажо учэбньквлä лижы!

В. ТЬЭТЬУРЭВ. ПРИРОДЫМ ПÄЛЬМÄШ. Тьнгälтэш школышты тымэньмй кнйгä. Ньлёмшй ин тымэньшьвлälän II-шы чäстьä. Москва — Учпэдгиз — 1933. Рушла гьц *ВЭСÄЛОВ, ФИРСОВ, В. А. ГРИГОРЬЭВ ДÄ В. П. ПЭТРОВА* сярэнйт.

Ти кнйгäm вашток лыдын шьым лäk. Эдэм кäп стройэньбй гишän дä эдэм ьлёмаш гишän сирьымым кьцэ сярэнйт, тьдйм анчышым. (89 страницй гьц 141 йактэ).

Лыдын лäkмькй ышышкы шуку шанымаш пыра.

Попымна кнйгä—стабильный учэбньк ьлэш. „Стабильны“ шамакшым цилäнок вэт ынгылэнäш.

Ти учэбнькым цилä йьлмьшкй сярёмлä. Ти учэбнькым вашталтымыла агыл, топлот (постановльэньбй лимэшкй) ти учэбньк ьлэц ьрвезьвлäm тымдэмла. Стабильный учэбньк раскыды йьлмän, пälёмän лишашлык. Ырвезьвлälän йажо зна-

ным, төрём, раскыдым пушашлык.

Стабильный учэбнькын кэрälжй гишän тэнэ мьнь шанэм. Тидьм шаным годым Максим Горькийын шайажым äшьндäрэш вэрэштй. „Правда“ газэтэш Максим Горький тэнэ сирэн: „Художэствэннй дон научно—популярнй льитэратуры лошты айыртэм ьчжй ли. Мänмän кнйгävлä нä художэствэннй йажо, раскыды, кйчälькьштй, дä анзыкыла анчыктышы йьлмän лишашлык ылыт“, маньын сирэн.

Ти правилым, ти законым кнйгä сярьшвлä мондэнйт.

Лэлй йьлмäч кнйгä лäктйн. Художэствэннй йьлмй, образный йьлмй сэмьн аражат ак кай. Рушла йьлмьгьц мэханичэски сярэнйт. Кэчй мычкэш „подьоний“ тärлём эдэмвлälä пашаштём бштэнйт.

Эдэм кäпьн стройэньжй дон ьлёмашьым казэнный йьлмй дон сирэш лиэш ма? Ынгылдарэн, кажный прэдложэньбй, шамакым раскыдэм-

дэн мимблэ вэт. Кыцэ вуй вим ровотайа, кыцэ ньэрвбвлэ мычкы цаклы-маш, шам, шижмаш лиэш—тидбвлэм цилэ ынгылдарэн мышташ кэлэш.

„Лувлэн тбйшбштбй стройэньббгбйу вэлэ ак лэкэл, махань вэцэства гбйу ылэш, тбйдбй гбйу эчэ лэктбйт.“ Тэнгэ 96 страньницаштбй сэрббмбй. Мам тиштбй сирббмбй брвэзбй ынгылок бндэ!

97 стр. 3-шы строчкишты тэнгэ сирббмбй: „Лум кислотаишты кужы бжэпбйн нортэн киктбймбкбй тбйшбкэн органан вэцэствавлэ вэлэ кодыт“. „Органан“ манмыжы ма вара лиэш? „Органан“ манмыжы органичэски манмы агыл вэт. Тидбй шамак локтылмы, кблдбйлмбйш лиэш.

Ти статванок 96 страньницаштбй 3 строч. үлцбйн „Санцал кислота“ гишбн сирббмбй. Рушла сэрббмбкбйжбй „санцал кислотажи“ „соленая кислота“ вэт лиэш. Тиштбйжбй „соляная кислота“ гишбн попыманш. „Соляная кислота“ санцалан ма? Тэнгэ хими наукуым локтылмаш лиэш вэт.

100 стр. 9 строчки. „Физкультурым организуйэн бштбйш кэлэш“. Ма вара тидбйжбй ылэш? Нбйлшбй и тымэньшбй брвэзбй кэлэсок.

Брвэзбй агыл, когоракшок ти прэдложэньбштбй кынжым ак мо.

105 стр. үл строчкивлэ „Лулэгбй развивайаиш тбй пинббдэмдбйш пбйшбштбймбйш, физкультуры кыды сэмбйнь кэрбл ылыт, мбй бндэ пблэнбй. Пбйшб бштбймбйш тбй физкультуры айыртэмбйнжок мбйнмбйн шбйлнбм развивайаиш тбй пинббдэмдбйш пиш когон кэрбл ылыт“. Пиш кого кблдбйлык ылэш. Ныма раскыдыжы, ынгылдарыктымашыжы укэ. Ныма кынжы, пблбкшбй ак кай. Шамаквлэм тури ганьок ик арашкы аралымы.

106 стр. „Физичэски пбйшб бштбймбйш шамак толшэш, молоттон ровотайышы ровочыйым, физичэски пбйшбм дбй физкультурымат бштббдбймбйш тбйдбндон тбрэштбдрэнбй“. Ти прэдложэньбжбйм колы кыштылташ акли ылын вэл?

107 стр. „Күшкыш качкышым шукуым мбй пбйтбдрэнбй“

Потыкбн сирббмбй. „Кушкыш качкышым мбй шуку качкына“ манмашыжы ак йары ма? Тиштбй руш йбйлмбй гбйу марлашкы мэханьичэски сэрббмбй.

113 стр. „Качкаш, йбйш бшкэтбйн ик бтббгбйу кэлэш“. Тиштбй кого самбйнь улы. Бшкэтбйн качкашыжы шүдбт. Атбйжбйм иктбмок пуат. Ку ти самыньым бштэн, сэрббшбй бльбй типографиштбй лин.

114 стр. шуку тбрсбрвлэ, масаквлэ улы. „Ти кэлэсбйм вэцэствавлэ гбйу пасна тэмбйшлбнэн мол вэцэствавлэ—витаминвлэ кэлбйт“. Нымат ынгылаш акли. Рушла кнбйгбшкбй анчаш попаза.

„Сэдббндон лэлбй пбйтбштбйшбй дбй здорова локтылшы производствышты ровочыйвлэ шукурак качкышым плучайат“.

Тэнгэ сирббмбй кого польитичэски ошибкб ылэш. Мбйнмбн Совэтски сойузыштына здорова локтылшы производствывлэ укэ. Здравалан лэлбй производствывлэ улы. Тбйштбй йажорак качкышым пуат тбй цбйш шотжымат чбйдббрбк ровотайат. Кбнбймбш жэпбм (отпускуым) кужэмдбт. Сбмббрбквлэм моло тэхэнь лэлбй пбшбшкбй ак шагалтэп.

„Охрана труда“ манмы польитыкбйм брвэзббвлблбн тбр сэрэн пуаш кэлэш.

„Промышленностьан кого халбвлбйштбй киндбй кбжэмбй завотвлэ, пиш кого фабрикбй—кухньавлэ стробэн шббндбймбй ылыт. Нбйнббвлэ общэствэньбйш столовыйвлэм киндбй дон, лэмдон ситбдрбт“.

Сэрббшвлэ гбйу блдб бндэ йадына: Общэствэньбйш столоыйыштыжы лэм гбйу пасна нымат ак пукшэн ма?

120 стр. үлнбй иприт гишбн шайа кбй. „Войнб лин колтымкы, отправыш вэцэствавлэм войнаштбй вэлэ агыл, война укэбн вбрбштбйт кычылташ тбйнблмбйм вычаш лиэш. Ти прэдложэньбйм куштылташ ак ли ма?

138 стр. „Эдэм кбзббйт бблбш эдэмлб-обэзбйбнвлббгбйу лимбй вивббдым тишэу бштбйш лиэш мбй? Брвэзббвлбн ышыым пыдыратышы прэдложэньбй тидбй ылэш. Куштылташ, раскыдэмдбш кэлэш ылын.

93 стр. Эдэмбйн стройэньббжбй дон бблбймбшббжбйм пакылаат тымэнь мимбйштбй эдэмбйн тбр ашкэлбшббжбй тбйдбйн кбп стройэньббшкбй кыцэ тбйкнэн пбйшб бштбймбйш махань шон органвлблбн махань вльбйбньбйм

бштә, тидём ужына“ ынгылаш акли. Пиш ләлбй йблмбй. Шамаквләм аралышы.

141 стр. „Науқы—эдәмбйм йымы бштән манын рәлыгын тымдымашым йарыдымашеш лыктәш, иктә махань йымы ыләш манын тымдымашымат науқы йарыдымәш лыктәш“ пиш ләлбй прәдложәнбй, раскыды агыл, сәрбшвләм эчә йәтләш попаза.

Тишкәвә йактә ләлбй, самынь прәдложәнбйвлә гишән вәлә эчә сирбшнә. Тиләц пасна, эчә шуку самыньвлә улы. Мәдицински тьәрминвлә манмым, мәдицинибй шамаквләм самынь сәрбймбй шуку эчә улы.

Мәдицински тьәрминвлә халык лошты шуку улы. Кыды-тидбй шамакшы—тьәрминжбй пиш ынгылык. Шуку шамакшы эдәм кәпбйн стройәнбйм тәр анчыкта. Кыды-тидбй шамакшы тәрәш ак тол. Тәрәш толтымжым ынгылдараш кәләш.

Книгә сәрбшвлә тупбйрдбй лувләм (позвонки) „лүләшвләш“ лбмдәнбйт. Тидбй самынь ыләш. Туп бйрдбйн туп бйрдбй лувлә улы. „Лүләш“ шамак ләләмдбйм шамак гбйц лин. Ләлбй лижбй манын, пушты әлббй шарды шурым пбйчкәдән шбйдбйрәш пәрви чиктәт ылы. Варажы вулны гбйц, әлббй окса гбйц лүләшвләм бштәш тбнәлбйнбйт. Лүләш дон туп бйрдбй лувләм иктбйш тусараш акли.

98 стр. Тәгә сирбймбй: „Эдәмбйн туп бйрдбйжбй 33 әль 34 лүләшән ыләш. Нинбйвләм 5 айыртәмәш айырат: 1) шйүнбнәш 2) оынәш әль тупынәш 3) кбйдәлбйнәш 4) крәстцовойәш тә 5) копчикбйнәш әль пачынәш“.

Худан сирбймбй, самынь сәрбймбй „шйүнбнәш“ марывлә тәгә ак шайыштәп, „копчикбйнәш“—манмы шамакым бйрвәзбйвлә ак пәлән.

Мары шамаквлә—тьәрминвлә йажовлә улы вәт. „Крәстбцбйм“ марла „таната лу“ маныт. Тидбй тәр шамак, йажо тьәрмин. Копчикбйм „пач лу“ маныт. Тидәт тәр йажо тьәрмин ыләш.

Ти страницәшток эчә тәгә сирбймбй: „Шйүштбйш лүләшвлә пиш изивлә ылыт“. Парня мычаш лувлә (кбйч фалангы манмывлә) нбйнбйм пиш изи лувләәш шотлаш лиәш. Шйүштбйш ту-

пбйрдбй лувләм пиш изиәш шотлаш акли вәт.

99 стр. „Крәстбц таздон пижбйлтәш“. „Газ“ шамакшым ынгылдараш кәләшбш. „Тазшы“ вәт кок выца лувлә гбйц лиәлтәш. „Выца лу“ шамакшымат сәрбшвлә мондәнбйт.

100 стр. „Китәт, йалат кым айыртшышәш айыралтыт“, Айыралтыт манмы вәрәш пайыбалтыт манмыкы, пушә раскыды лиәш вәт.

Ти страницәшток „Кидбйштбй—пулыш, пулыш анцыл дә китлапа ыләш“. Пулыш анцылдам кычалда доко китвургы попаза вәт. Пулыш анзыл—китвургы ыләш. Марла шамак укә гбйн, вәлә рушла вәт сирбймлә.

101 стр. үлнбй 3 строчки: „Анцыл мычашвлә—китвлә“... Эдәм нбйләла кашмы годым вәлә анзыл мычашвлә лин кәрдбйт вәт. Эдәм нбйләла кашташ пишок шукәрдбй пырахән. Анцыл мычашвлә вәрәш „кйшбйл мычашвлә“ манаш кәләш ылын.

102 стр. „ышман йл аратажы“ манмы вәрәш очылаш лу манмыла.

110 стр. 12 строчки. „Пүвлә кок монгырышты кашар пүвлә ылыт“. Пақыла шалдыра пүвлә, тбйн пүвлә ылыт. Махань пүвлән кок монгырышты вара? „Тбйн пүвләм“ марывлә оңгыр пүвлә маныт. Марла шамакшок йажош.

112 стр. 68 картбйн лбйвәнбй 4 номыр „шәки“ сирбймбй. „Шәкш хан“ манын сирбймлә ылын. 8 номыр—„төр шөл“ тидбйм марывлә „шәлән шол“ эчә маныт. Ти страницәшток „шәки вбйт“ манын сирбймбй—тидбй совсәмок самынь ыләш.

119 стр. 11 строчки „Көргбйш шывшмы воздухыштбй ылыш пырак нәрбйштбй ылыш пынвләәш тә тәзбйльәәш пижәш“. Прәдложәнбйжәт ләлбй дә нәр ыражвләәш пын ак куш. Нәр ыражвләәш үпвлә кушкыт.

Эчә тәхәнә шамаквлә улы: „Горизонтальла“, „вәртикальлә“ „чувствуйаш“ „раздражайаш“ „вентильәцбй“ „возбуждайаш“ „нападайаш“. „Чувствуйаш“—вәрәш цаклаш манмыла, „раздражайаш“—аздараш—вәт. Ти шамакым сәрбшвлә йуж вәрәжбй пыртәнбйт. Фортгычкыдым пөрт манмыкы вентильәцбйбдбйм манмы гбйц лучи. Вентильәци шамакым сирбймбйкбй, йажон ынгылдарән пумыла.

Біндэ ситя. Анзылны анжыктым самыньвләм цилә ашбндәрэн тэхәнэ пйтәртбшым бичтәнә:

1. Ти мәдицински—спәциальный отдэлым сәрбшвләнә ләлбй йблмб сәртбштон, шуку вәрәжок мэханьчәски сәрәнбт. Книгәм лыдаш пиш ләлбй. Кужы раскыды прәдложәнбән агыл.

2. Мәдицински шамаквләм—тәрминвләм сәрбшвлә циләок ак пәләп дә мәдицински наукум локтылыныт.

3. Мәдицинбй, хими, физикбй дә вәсбй наукувлә гишән сирәш мары спә-

циалиствләм ұжмблә. Рәдактыр тидбм мондән. 4—5 әдәм цилә наукумок пәләт машанән.

4. Ләкшбй стабильнбй учәбнбквләм мары спәциальиствләлән цилә анчән ләктәш кәләш. Самыньвләм пыт тәрлблмлә. Польитичәски самыньвләм вәжгә кбрбн лыктын пачкаш кәләш.

Тбнәм вәлә кнбигәвләнә ирә, йажо йблмән, польитичәски тәр лит. Тбнәм вәлә брвәзбвлән ыш самынь аккә. Тбнәм вәлә брвәзбвлән тымәнбмәшбштб куштылга.

ИНВ. № 35

Ответ. ред. П. Т. Соснов.
Технический редактор ИГНАТЬЕВ.

Сдано в набор 5/XI-33 г.

Подписано к печати 27/I 34

Райлит № 18

Заказ № 2340
Распор. № 39
2 печатн. листа
63360 зн. в п. л.
Формат 72×105¹/₃₂
Тираж 400 экзempl.

„У С Э М“ ЖУРНАЛЫМ 1934 ИЭШ

СЫЛЫДА.

Журнал тѳлзѳш икѳнѳ лѳктѳш. ТИШТЫ СИРБѳМБѳ ЛИТ: романвлѳ, повѳстввлѳ, шайыштмашвлѳ, лыдышвлѳ, пѳѳсѳвлѳ, очѳрквлѳ.

ТИДЫГЫЦ ПАСНА журнал номырвлѳ йбѳдѳок политикѳ, ѳкономикѳ дѳ науки гишѳн статьявлѳм пумы лиѳш. Критикѳ дѳ библиографи гишѳн ѳртѳш ивлѳ годшы гыц шукуым пумы лиѳш.

ТОКО КУШШЫ ПИСАТЬЭЛЬВЛѳЛѳН Дѳ ПОЭТВЛѳЛѳН, номырвлѳ йбѳдѳок, пасна лыквлѳм пумы лиѳш. Ти лыквлѳштѳ токо сирѳшѳвлѳн производѳнѳвлѳштѳм тѳшлѳн анжыктѳн пумы лиѳш, кыцѳлѳ сирѳш кѳлѳш дѳ мам сирѳш кѳлѳш моло тѳдѳвлѳмѳт анжыктымы лиѳш.

Туан йѳлмѳн ышкѳ журналтѳ иктѳт кодшашлык агыл. Цилѳнок сылыда, лыдта.

ЖУРНАЛЫН АКСЫ:

Ик иѳш 9 тѳнгѳ.

Пѳл иѳш 4 тѳнгѳ дѳ 50 к.

Кым тѳлзѳш. 2 тѳнгѳ дѳ 25 к.

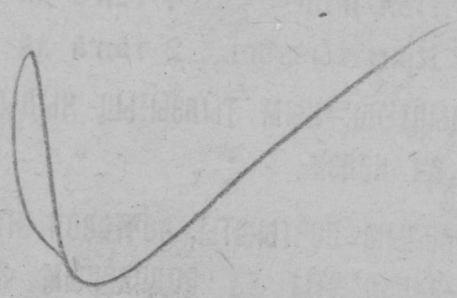
Пѳлдыртѳш: кым тѳлзѳгыц чѳдѳѳ ѳрокѳш сылы-машым ак нѳлѳп.

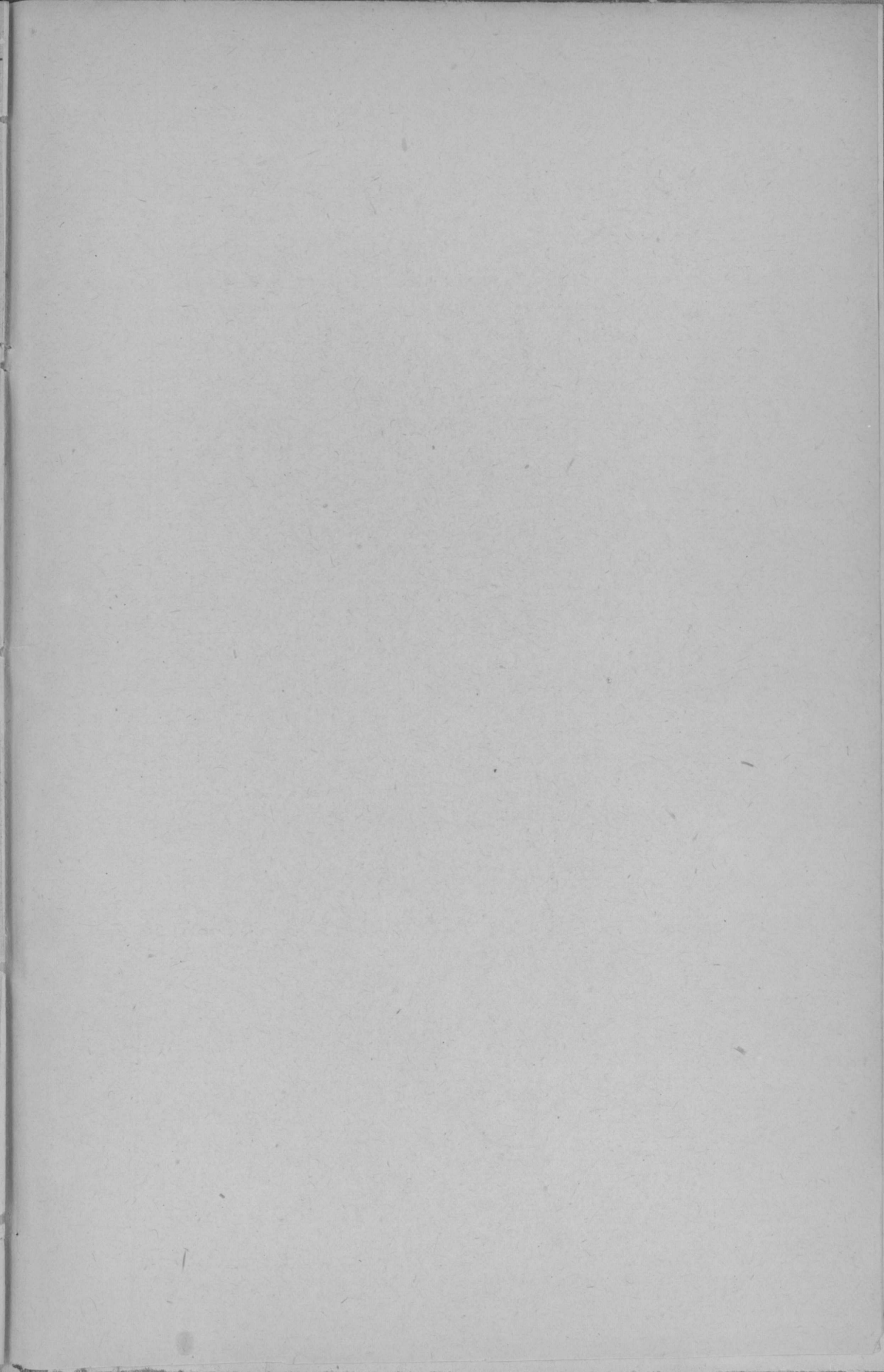
Журналым почтышты, почтовой агѳнтвлѳ гач кнѳига магазинвлѳштѳ дѳ подпискѳм постарышы йори агѳнтвлѳ гач сылаш лиѳш.

Кызыток сылыда!

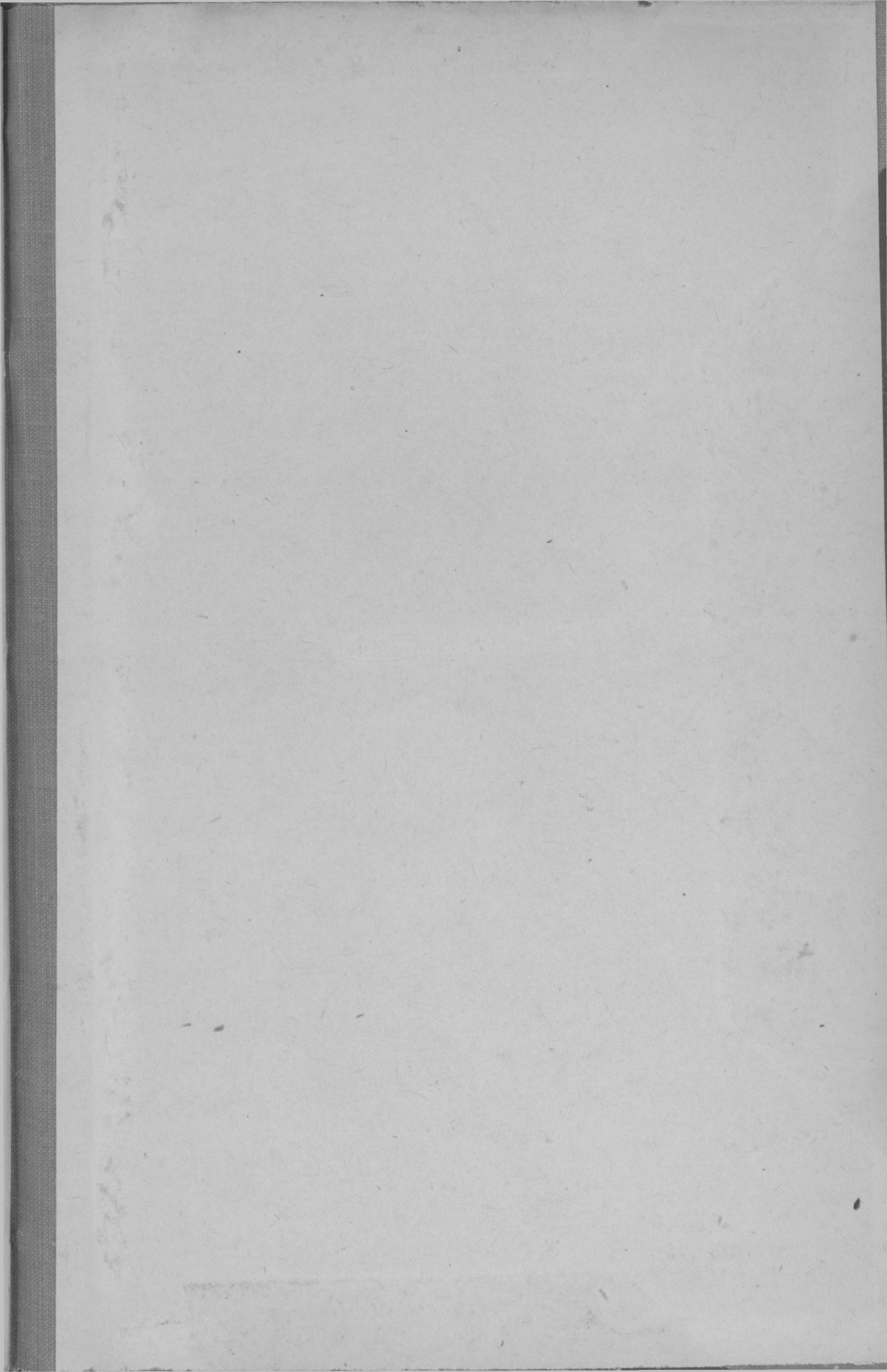
45164

	Map. №
	1-4

Map. - 7C
11-4
1935г.